

de/Gelderland
Bibliotheek

Magazijn

T 4805

Ampt Epe

Historische vereniging voor
Emst - Epe - Oene - Vaassen

Nummer 186 www.ampt-epe.nl

Ampt Epe

Stichtingsdatum 13 oktober 1961

Nr. 186 - april 2012

Redactie: D. Hamer, A. van Oostveen, F. Schumacher, H. Tijman-Logtenberg
Redactieadres: D. Hamer, Jagtlustweg 9, 8162 NJ Epe, redactie@ampt-epe.nl

Postadres 'Ampt Epe':
Postbus 114, 8170 AC Vaassen
Website: www.ampt-epe.nl

Het blad verschijnt vijf keer per jaar en wordt gratis toegezonden aan de leden van de Historische Vereniging 'Ampt Epe'. De vereniging stelt zich onder meer tot doel het opwekken en versterken van de belangstelling voor de geschiedenis van Emst, Epe, Oene en Vaassen.

Bestuur:

Voorzitter: vacant
voorzitter@ampt-epe.nl

Vice-voorzitter: H. Stakenburg, tel. 0578 - 64 19 12
voorzitter@ampt-epe.nl

Secretaris: R.G. Labberton, tel. 0578 - 576251
secretaris@ampt-epe.nl

Penningmeester: B.J.H. Bosch, tel. 0578-616041
penningmeester@ampt-epe.nl

Ledenadministratie: S. Leijsen, tel. 0578-614664
ledenadministratie@ampt-epe.nl

Website: F.Ph. Jantzen
webmeester@ampt-epe.nl

Leden: E. Brummel, A. van Dam, D. Hamer, H. Kloezeman
en A. Schurink

Lidmaatschap: € 15,00 per jaar
Giro: 119.40.15 ten name van penningmeester Ampt Epe
I.S.S.N.-nr. 1383-2026

AANDACHTSPUNTEN

**Ons blad niet ontvangen? Neem dan contact op met S. Leijsen, ledenadministratie.*

**Door uw artikel aan te bieden voor publicatie in ons blad geeft u automatisch toestemming voor digitalisering ervan na vijf jaar, door óf de vereniging óf de Gelderland Bibliotheek ten behoeve van een publieke website.*

**Lever uw artikel(en) s.v.p. digitaal aan (in een Wordbestand). Mocht u dit niet mogelijk zijn, neem dan contact op met de redactie.*

**Opzegging van uw lidmaatschap dient vóór 1 december, voorafgaande aan het nieuwe contributiejaar, te geschieden (bij de ledenadministratie).*

**Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van 'Ampt Epe'.*

UIT DE VERENIGING

Ampt Epe

Oud-voorzitter E. de Jonge feliciteert bestuur en redactie met nieuwe nummer

Nummer 185 is het eerste, door drukkerij Van der Most uit Heerde vervaardigde nummer. Het ziet er al direct goed uit. De omslag is scherper en geeft meer detail; ook het gebruik van kleur geeft het nieuwe nummer van 'Ampt Epe' een professionele uitstraling. Van harte gefeliciteerd!

Tentoonstelling over de baronnenlijn in Museum Vaassens Historie

Opening van de lokaalspoorlijn Apeldoorn-Hattemberbroek 125 jaar geleden is voor Museum Vaassens Historie, en vooral voor secretaris Gert van Peurseem, aanleiding een expositie samen te stellen. Deze duurt van Hemelvaartsdag tot september. Het personenvervoer stopte in 1950, het goederenvervoer in 1972. Alle informatie is welkom.

Tentoonstelling 'Appels en peren langs de IJssel'

In februari, maart en april is deze reizende tentoonstelling over de geschiedenis van de fruitteelt in de IJsselstreek op diverse locaties in de IJsselvallei te zien geweest. Ze bestaat uit een aantal panelen over de hoogstamgeschiedenis die begint rond 1860, toen boeren andere bronnen van inkomsten zochten ter compensatie van dalende graanprijzen. Na de Tweede Wereldoorlog ging het bergafwaarts.

De Stichting IJsselboomgaarden, opgericht in 2007, zet zich in voor het duurzaam behoud van hoogstamfruitboomgaarden. Vanaf 6 april blijvend te bezichtigen in het Infocentrum IJssel, Rijksstraatweg 109 Den Nul (bij Olst).

Deel van de Markt naast gemeentehuis wordt Sint Martinusplein

Met ingang van 1 maart heeft het parkeerterrein de naam Sint Martinusplein gekregen. Waarmee recht wordt gedaan aan een historisch feit. Op het plein kwamen, in een schuilkerk, de rooms-katholieken bijeen. Ook twee Sint Martinuskerken uit respectievelijk 1914 en 1966 grenzen/grensdan aan dit plein.

Koorvloer Grote of St. Maartenskerk in Epe wordt verlaagd

De emoties laaiden hoog op toen het ging over het onderdeel verlagen van de koorvloer bij de restauratie en herinrichting van de kerk. Tegenstanders van verlagings hadden hun hoop nog even gevestigd op de Monumentencommissie, maar deze gaf bij monde van de voorzitter nog eens duidelijk aan dat alle plannen van de kerkenraad medio november vorig jaar zijn goedgekeurd en dat ook de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geen principiële bezwaren heeft. De Monumentencommissie boog zich nog even over drie kleine onderdelen van de aanpassin-

gen in de Grote Kerk die vorig jaar uit het totaalplan werden gelicht, te weten: de verplaatsing van het doopvont naar de zijbeuk, het een kwartslag draaien van de kansel, en de (ver)plaatsing van het ten dele eeuwenoude koorhek.

Gelders Erfgoed wint prijs met website

De Geschiedenis Online Prijs in de categorie 'Musea en Themawebsites' is gewonnen door Gelders Erfgoed met de website *www.mijnGelderland.nl*. Het is dé website voor het erfgoed in Gelderland. Vooral de goede navigatie en de rijke inhoud werden geroemd door de jury. Een kijkje meer dan waard.

17e-eeuws dagboek van schoolmeester online

Het Gelders Archief heeft een bijzonder dagboek aangekocht en in zijn geheel op de website gezet. Het betreft een minuscule ogend dagboekje van schoolmeester David Beck (1594-1634) over de jaren 1626 tot 1628, waarin hij zijn dagelijkse belevenissen heeft vastgelegd. Het aangekochte dagboek wordt bewerkt door Jeroen Blaak en binnenkort uitgegeven door Uitgeverij Verloren in de serie 'Egodocumenten'. Zie: *www.geldersarchief.nl/nieuws*

IJzertijd herleeft in de gemeente Ede

Het Wekeromse Zand bij Wekerom, een dorp in de gemeente Ede, was in de ijzertijd al bewoond. Dat bleek toen enkele jaren geleden bij opgravingen de fundamenten van vijf boerderijen werden blootgelegd. Aan de rand van het Wekeromse Zand is de nederzetting nu zichtbaar gemaakt, doordat Stichting Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen een ijzertijdboerderij met voorraadschuur (spieker) heeft nagebouwd. Dankzij financiële bijdragen van de provincie Gelderland, de heer Strijland en met inzet van veel mensen is dit project gerealiseerd. De gebouwen staan in een reconstructie van raatakkertjes uit de ijzertijd, de zgn. Celtic fields, reeds gemaakt in de jaren 90. Er is een wandelroute uitgezet met als startpunt de ijzerboerderij aan de Vijfsprongweg in Wekerom. De officiële opening was op 1 maart 2012.

Oudst gedrukte kaart van de Veluwe ontdekt

De kopergravure is sinds kort in de collectie van Cartografisch Antiquariaat Edward Well BV te Ermelo. Het bestaan van de proefstaat was tot voor kort onbekend. Een nog oudere kaart van de Veluwe, een 16e-eeuwse manuscriptkaart van de hand van Christian Sgrooten, bevindt zich overigens in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel. Nicolaas van Geelkercken, die later zou worden aangesteld als officieel Gelders cartograaf, was gevraagd de Veluwe in kaart te brengen. Het exemplaar is, samen met enkele andere bijzondere kaarten van de Veluwe, te bewonderen van 10 t/m 31 maart in museum Het Pakhuis, Stationsstraat (naast de molen), Ermelo.

Gelderse militaire geschiedenis komt tot leven

De provincie Gelderland bevat veel zichtbare en onzichtbare restanten van het militaire verleden: er zijn sporen van grote en kleinere Romeinse legerkampen, verdedigingslijnen zoals de Grebbelinie, de Nieuwe Hollandse Waterlinie en IJssellinie, kastelen en versterkte huizen. Van 23 juni tot 22 september 2012 vindt het erfgoedfestival 'Gelegerd in Gelderland' plaats dat volop aandacht gaat besteden aan dat rijke militaire verleden. Op het terrein rond Museum Bronbeek vindt de opening plaats. Meer informatie op: www.gelegerdingelderland.nl

Boek militairen op de Veluwe

In het kader van voornoemd festival verschijnt (juni 2012) bij uitgeverij Boom het boek *Militairen op de Veluwe: een geschiedenis van landschap & bewoners*. Het boek gaat in op de enorme impact van twee eeuwen militaire aanwezigheid op de Veluwe. De bouw van kazernes, maar ook de herbestemming van gebouwen passeert de revue. Het boek is samengesteld door Ingrid van der Vlis.

Gelderse hoogtepunten in een boek

In hapklare brokken wordt de Gelderse geschiedenis verteld aan de hand van de verschillende thema's: groen, water, historie, steden, agrarisch, landhuizen en kastelen, toerisme en Gelderse merken. Aan het boek hebben Gelderse archieven, waaronder het Streekarchief Epe/Heerde/Hattem, meegewerkt om zo alle kanten van onze veelzijdige provincie goed te belichten. Het resultaat is een prettig geschreven 400 pagina's tellend boek met heel veel informatie over de grootste provincie van Nederland.

Twee eeuwen oude waterput in ere hersteld

De vermoedelijk 200 jaar oude waterput aan de Elspeterweg in Niersen is in oude glorie hersteld in opdracht van Kroondomein Het Loo. De oude halfronde stenen, die uit de put naar boven zijn gehaald, zijn hergebruikt.

Tot ongeveer 50 jaar geleden deed de put nog dienst als waterput, dat is nu niet weer de bedoeling. Wel is er zo weer een mooi cultuurhistorisch element aan het landschap toegevoegd.

OP DE SCHOP: DE ONTGINNING VAN DE GROTE STILLE HEIDE (2)

Tjada Amsterdam

Efficiënter bosbeheer en de inzet van steeds zwaarder materieel dreigen de laatste sporen uit te wissen van het in cultuur brengen van wat 100, 200 jaar geleden de 'woeste gronden' waren. In het gemeentelijk bosgebied ten noordwesten van Epe zijn enkele van die relictten voor een kennersoog nog vaag te onderscheiden. Met financiële steun van de provincie maakt de gemeente Epe de nog resterende fragmenten weer voor iedereen zichtbaar. Want de ontginning, die een eind maakte aan het eeuwenoude grondgebruik door schapenhouders, is inmiddels zelf historie.

Deel 2: Zand erover

Als de Staatsdomeinen in 1843 grote delen van hun onmetelijke heidebezit op de Veluwe 'in de uitverkoop' doen, koopt de gemeente Epe binnen haar grenzen 3536 hectare heideterrein. In het dagelijks gebruik wordt het gebied het Eper Veld genoemd; het is het Eper gedeelte van de uitgestrekte Woldbergse Heide, die gedrapeerd ligt over de heuvelrug van de Woldberg en reikt tot ver daarbuiten.

De gemeente Heerde schaft zich 3622 hectare Woldbergse Heide aan, de gemeente Oldebroek 3640 hectare, gelegen op de westflank van de Woldberg. Tussen de drie gemeentelijke heideterreinen ligt dan al de jonge ontginning De Dellen.

De Domeinen dragen de heideterreinen tegen een schappelijke prijs over aan de gemeenten -Epe telt er 3000 gulden voor neer- onder de voorwaarde dat de lokale overheden de 'woeste gronden' binnen 25 jaar in cultuur (laten) brengen. Niet in een te hoog tempo; want weliswaar vertoont de schapenhouderij al een lichte afname, voor de boerenbedrijven is de mestbijdrage van hun schaapskudden, en daarmee van de heide, nog steeds van essentieel belang.

Veel vaart in de ontginning van haar heidebezit zet de gemeente Epe dan ook niet. De 25 jaar verstrijken zelfs zonder dat er veel gebeurt. Elders is dat niet anders. Dat is niet (alleen) een gebrek aan daadkracht. Daar waar wel pogingen worden ondernomen om bebossing van de grond te krijgen, mislukken vele van die prille ontwikkelingen, meestal door vraat of verdroging. Geen aanmoediging om verder te gaan.

Bezandingsgreppels

Pas rond 1900 komt er schot in. De schapenhouderij verliest zijn rentabiliteit door dalende wolprijzen en op de markt verschijnt kunstmest die het in cultuur brengen van schrale gronden lucratief maakt. Schaapskudden verdwijnen; op de grote, stille heide wordt het nog stiller.

Tegelijk groeit alom het elan tot ontginnen. Instituten als de Nederlandsche Heide-maatschappij (1888) en Staatsbosbeheer (1899) komen van de grond en pakken de

bebossing grootschalig aan. Zij zuigen gemeenten en particulieren mee in hun ontginningsdrift en bieden hun expertise aan.

De Heidemij maakt in 1906 voor het heidebezit van de gemeente Epe een bebosningsplan. Het voorziet in de aanleg van een overwegend ruitvormige verkaveling, het scheuren en diepploegen van de heidepercelen en het bezaaien ervan met voornamelijk grove den. In 1914 begint de gemeente Epe daadwerkelijk aan de aanleg van het Eperholt.

Het diepploegen is zwaar werk. Paarden leveren de benodigde pk's, maar meer nog ossen en een stoommachine. Voor het onderbrengen van de dieren wordt midden in het te ontginnen gebied een stal gebouwd: een ossenstal. Het huidige pannenkoekenrestaurant De Ossenstal ontleent er zijn locatie en naam aan.

De inzet van bosarbeiders blijft niettemin onontbeerlijk: voor het spitten, zaaien, bezanden, planten. Als het dennenzaad breedwerpig over de geploegde grond is uitgestrooid, bedekken bosarbeiders het met een laagje zand om vraat, uitdroging en verwaaiing tegen te gaan. Vanuit een halve tot één meter brede, evenwijdige stroken in het perceel graven zij zand op en werpen dat met een ferme zwaai drie, vier meter naar links en rechts. Hun graafwerk doet bezandingsgreppels ontstaan. Door bosontwikkeling is vrijwel al het allereerste bos inmiddels geveld en zijn de percelen opnieuw ingeplant. In het Eperholt, niet ver van de Ossenstal, resten nog enkele van die eerste generatie grove den, gezaaid in 1923 en 'middels greppels graven overzand', zoals de aanleggegevens van toen vermelden. Het vak werd

De Middenweg, op het terrein van Vitens, krijgt zijn vroegere berkenbrandsingels terug, waarvoor brede stroken zijn vrijgemaakt. (Foto Janny Boetes)

Aan de restauratie van de nog resterende bezandingsgreppels in het Eperholt is een archeologisch onderzoek voorafgegaan. Het bodemprofiel laat links de verticale sporen zien van de ploeg die in 1921 de heide 35 cm diep openscheurde en onderverkte.

Rechts tekent zich een bezandingsgreppel af, waaruit het zand werd gespit dat over het in 1923 gezaaide dennenzaad werd geworpen.

(Foto Martijn Boosten, Probos)

destijds bovendien met inlandse eikels 'doorgelegd'. Ook enkele eiken die daaruit groeiden, staan er nog. Begin maart zijn, na archeologisch onderzoek naar de exacte ligging en doorsnede, de bezandingsgreppels in het terrein hersteld.

Berkensingels

Met de groei van de ingezaaide bomen, vooral grove den, zal het bosbrandgevaar toenemen, weten de ontginners van toen. Om de omvang van een eventuele brand binnen de perken te houden planten zij berkenbrandsingels aan. Het zijn bermstroken van circa vijf meter breed, langs de hoofdroutes in de bosaanleg. Een berk is in levende staat een waterrijke boom die moeilijk vlamvat. Een singel van berkenbomen langs beide zijden van de weg moet voorkomen dat in geval van bosbrand het vuur gemakkelijk van het ene perceel naar het andere overslaat. Maar berken worden niet stokoud. Op een enkele boom na zijn de singels van toen verdwenen, afgetakeld en opgeruimd. Verloren gegane berkenbrandsingels opnieuw met berk inplanten is geen optie. Jonge berk slaat, door processen in de bodem, niet aan op een plek waar decennialang berk heeft gestaan.

Op twee locaties waar de oorspronkelijke berken al langere tijd zijn verdwenen en opslag van grove den en douglas de bodem weer 'berkvriendelijker' heeft gemaakt, probeert de gemeente Epe door herinplant de karakteristieke berkenbrandsingel terug te halen in het bosgebied, als levend relict van de aanleghistorie. Langs een gedeelte van de Kamperweg en langs de Middenweg (een zijweg van de Dellenweg, even ten westen van het Vitens-pompstation) keert door aanplant van berk het beeld van vroeger terug.

BRONNEN

Martijn Boosten, *Historisch onderzoek greppel Eperholt en wal Sprengenbos*, Probos, 2010.

Martijn Boosten, 'Cultuurhistorie Oude Bossen Veluwe, nieuwsbrief 2', 2011.

Patrick Janse en Mark van Benthem, *Historische bouselementen*, 2005.

Lodewijk Rondeboom, *Een oase in het Heerderdal: de geschiedenis van landgoed De Dellen*, 2003.

Rob Philipsen, mondelinge mededelingen, 2011.

DE MARKE EMST EN WESTENDORP (2)

Evert de Jonge

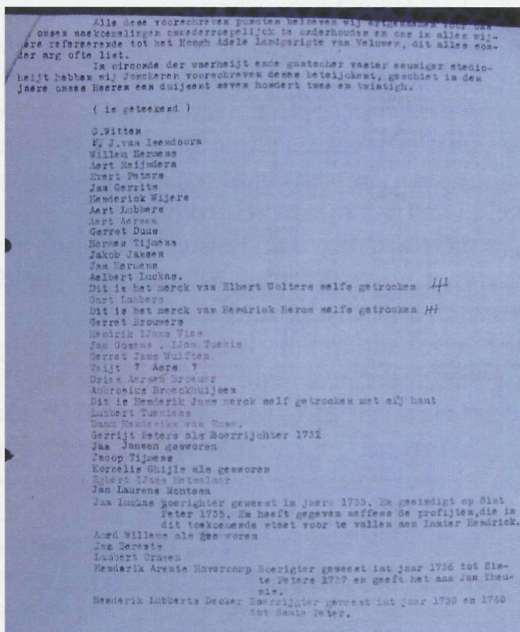
De willekeur van de marke Emst en Westendorp

Van de oudste geschiedenis van de marke valt weinig te vertellen, want er zijn geen primaire bronnen. Slechts af en toe komt een flard geschiedenis naar voren, meestal indien er sprake was van geschillen, zoals in de vroege zeventiende eeuw bij wateroverlast in het Vossenbroek.⁵⁾ Er werd toen door de buurscholt geprocedeerd namens de marke. In de stukken werd hij aangeduid als de 'boerscholt van Emst' en zelden als de 'boerscholt van Emst en Westendorp'. De naam van de buurschap was toen al aan verandering onderhevig: Westendorp viel al min of meer weg.

Het eerste primaire archiefstuk van de marke dateert van 1722, toen er betrekkelijk laat een willekeur werd opgemaakt. Dat dit toen pas gebeurde, is waarschijnlijk te verklaren uit het feit dat in de marke weinig of geen invloed van buitenaf plaatsvond van grootgrondbezitters.

Dergelijke lieden probeerden vaak het bestuur van de marke naar hun hand te zetten en hadden dan ook baat bij regels. In *De marke van Emst* waren slechts 'kleine' grootgrondbezitters: het St. Petersgasthuis uit Arnhem, de adellijke families Van Holthuisen (Vaassen), Van Soudenbalch (Utrecht) en Van Galen (Heerde) en de patriciërs geslachten Tichlerus (Deventer) en Hegeman (Elburg/Harderwijk) en de gegoede familie Van Steenberg (Vaassen). Zij allen bezaten in de marke niet meer dan een boerderij, alleen de laatstgenoemde familie bezat slechts grond (het Vossenbroek).⁶⁾

Bij het op schrift stellen van de willekeur waren de drie ambtsjonkers van Epe betrokken: de jonkers Anthony van Lynden tot Cronenburg, Gerrit Witten, burgemeester van Hattem, en Frederick van Isendoorn à Blois tot den Cannenburg. Uit de inleiding op de willekeur blijkt dat er nooit iets

Kopie van de ondertekening van de willekeur van Emst en Westendorp, 1722. De meesten hadden nog geen (vaste) achternaam, al worden wel personen met de namen Decker, Grave, Havercamp, Montizaan en Vis genoemd.

zwart op wit was gezet. Anders gezegd: men handelde 'naar ouder gewoonte'. Mond tot mond doorgeven dus; slechts 275 jaar geleden kon dat nog in Emst. De eerste artikelen van de willekeur handelden over het bestuur. Zo zou de boerrichter (buurscholt) voor twee jaar in functie blijven. Wel moest hij gegoed zijn in de marke. Indien de gekozene het ambt weigerde of opzegde, wachtte hem een boete van tien daalders. De functionaris werd gekozen op de buurspraak, maandag na St. Petri (eind februari) en werd bijgestaan door maar liefst zes gezworenen (twee uit de buurschappen Emsterbroek, Emst en Westendorp). Hun taak was het eenmaal per jaar op vaste dagen de enken, broeklanden, dijken, dammen, weteringen en leigraven te schouwen en de burens op te roepen - na de oogsttijd - om de wegen te herstellen. Tijdens het schouwen moest de buurscholt de gezworenen van eten en drinken voorzien, wat wellicht uit de kas werd betaald. Ook mocht hij niet zelfstandig iemand voor de richter van Veluwe dagen dan na instemming van de buurspraak. Als beloning mocht de buurscholt een stuk land bij de Grift tegen half geld gebruiken en een deel van de boetes houden.

Als bescherming gold dat degene die een gezworene molesteerde, beboet werd met zes gulden, terwijl voor een 'kwade' schouw twee stuivers boete werd gerekend. Een boete moest snel worden betaald, want na enkele dagen werd al tot executie (in beslagname van goederen) overgegaan.

Voor het dagelijkse toezicht was er een scheuter (opzichter). Deze controleerde of de burens die op de buurspraak aanwezig waren, wel ongewapend verschenen (!); het meenemen van een geweer, schop, bijl of mes was strafbaar. Blijkbaar ging het er geregeld heet aan toe, want ook schelden of liegen werd beboet met zes gulden. De scheuter werd bij zijn aanstelling beëdigd door de richter van Veluwe. Als beloning kreeg hij van de burens op St. Jacob een bundel rogge, met Pasen eieren en deelde de man in bescheiden mate mee in de boetes. Tevens moest hij zorg dragen voor het hek naar het Emsterbroek⁷⁾, de bruggen over de Grift en Weteringen, waarvoor hij als beloning het gras kreeg op de Emsterdijk. Het vee dat hij opbracht moest hij in het 'schuthocke' plaatsen.

De burens hadden ook de nodige verplichtingen. Zo moesten zij de hekken onderhouden en die gesloten houden, want vee mocht niet los op de enk of in het Emsterbroek lopen of grazen. Gebeurde dat toch, dan werd het in beslag genomen, geschut en pas tegen een boete weer teruggegeven. Met vee uit andere marken was men al helemaal niet mals; de boetes waren een stuk hoger. Ook het koren zomaar inrijden op de enk was streng verboden.

Het recht van plaggen- en turfsteken, heel belangrijk wegens de mestproductie en de verwarming, was ook beperkt. Zo mocht je je eigen turf niet verkopen aan niet-buurgematenen; de boete was 12 gulden terwijl de koper in kwestie zijn paard en wagen moest achterlaten die hij pas terugkreeg na het betalen van eveneens 12 gulden (en 10 stuivers). Het plaggensteken was alleen toegelaten binnen bepaalde grenzen en tijden. Andere bepalingen gingen over het houwen van hout, de plicht de straat te onderhouden en het zomaar een huis timmeren op buurgrond. Vooral bepalingen tegen misbruik door niet-buurgematenen waren drastisch; op het stiekem

plaggensteken, weiden van vee en plaatsen van bijenkorven werd streng toezicht gehouden.

Het bezit in 1832

Meer dan honderd jaar na het opmaken van de willekeur is het weer mogelijk iets concreets over de marke te zeggen. Bij de grondlegging van het kadaster werden niet alleen kaarten getekend, maar ook alle grondeigenaren geregistreerd. Het bezit van de marke werd eveneens genoteerd. (Dankzij de Stichting Werkgroep Kadastrale Atlas Gelderland is zowel van de kadastrale gemeente Epe en Oene als van Vaassen de lijst met grondeigenaren en de kaarten in druk verschenen.⁸⁾) Het grondbezit van *De buurschap van Emst*, zoals de marke te boek werd gesteld, lag in verschillende secties en betrof merendeels heide.

N.B. De aantallen in hectaren.

Sectie(naam)	Bos	Heide	Wei-land	Bouw-land	Erven	Wateren	Totaal
I. Emsterbroek			2,79			2,15	4,94
K. tussen Kanaal en Nw. Wetering		15,40	1,40			19,70	36,50
M. tussen Kanaal en Hoofdweg	6,38	77,24	86,12	0,76	0,80	16,50	187,80
N. Bloemendaal	0,47	235,08	22,35				257,90
O. tussen Hoofdweg en Vaassensebinnenweg	0,18	77,71	0,13	4,70			82,87
P. Schaveren(seveld)		243,85	7,40	5,87	0,15	0,60	257,72
Totaal	7,03	649,28	120,19	11,33	0,95	38,95	827,73

Het grootste deel van het markebezit bestond uit heidevelden tussen de Oranjeweg, de Kiefkamp, de Hogeweg en Gortel. De in sectie M gelegen heide lag verspreid tussen de Eperweg en het Vossenbroek en ten zuiden van de Tolweg. Van de zeven hectare bossen moeten we ons niet veel voorstellen; het betreft verspreide akkermaalsbosjes die maar zelden groter waren dan een tiental are. Sommige zijn bewaard gebleven, zoals een bosje aan de Hanendorperweg. De wei- en bouwlanden waren verpacht aan de bewoners. Interessant is dat op de nauwelijks 1 hectare tellende categorie erven het om 22 huispercelen handelt, waarvan

-De commissie die de verdeling zou leiden, moest bestaan uit vijf Emstenaren. Zij zouden het volste vertrouwen krijgen om alles in goede banen te leiden. Nadien zou de commissie uitgebreid worden met nog vijf leden om bezwaren te onderzoeken.

-De grote commissie moest binnen twee jaar een plan maken dat ter inzage zou worden gelegd.

-Een buur of erfgenaam (de oude benamingen waren nog in zwang) moest binnen een maand en een dag zijn bezwaar schriftelijk kenbaar maken.

-De commissie mocht deskundigen aantrekken voor het opmeten van percelen en kreeg een dagvergoeding van vijf gulden op de dagen dat men actief was. De overige kosten konden achteraf gedeclareerd worden.

De initiatiefnemers vertrouwden erop dat hun plan zou worden aanvaard. Mogelijk hadden zij vooraf al gelobbyd en waren zij zeker van hun zaak. Niet ten onrechte, want op de buurvergadering van 22 oktober 1859 werd het plan door de tijdelijke voorzitter (er was schijnbaar geen buurscholt meer) ingebracht. Nadat niemand het woord had genomen over de inhoud, bracht hij vervolgens twee vragen in stemming:

a) Moeten de thans onverdeelde gronden in Emst worden verdeeld en moet de buurschap worden ontbonden?

b) Moet het ingediende plan worden aanvaard?

Op de eerste vraag stemden 87 tegen 31 markegenoten voor, op de tweede vraag waren 85 voor en 30 tegen (drie onthoudingen?). Na de stemming werd door de voorzitter bekrachtigd dat de eigenaren van de huizen met voorrang grond rond hun woningen kregen die voorlopig bepaald werd op 200 gld (per bunder?). Voor de commissie werden vijf personen gekozen: Albertus Koekkoek, Dries Visch, A. Schutte, L. Brummel en Peter Jonker. Zij kregen de nodige volmachten, waarna de aanwezigen ernstig werden gemaand hen naar billijkheid bij te staan en hun gunstig te bejegenen. Dat lukte, en al snel werd de groep de *Commissie Koekkoek* genoemd. Het vergaderverslag inclusief het plan werd vervolgens door de aanwezigen getekend en al drie dagen later in Apeldoorn geregistreerd. De ontvanger⁹⁾ rekende hiervoor fl. 1,02½. Het was officieel: de verdeling kon beginnen, maar het zou anders lopen.

De commissie aan de slag

De *Commissie Koekkoek* ging met vlijt aan de slag. Al op 29 november 1859 presenteerde zij aan de 'geërfden en regthebbenden in de Buurtschap Emst' een plan van verdeling. Dit omvatte de volgende (belangrijkste) spelregels:

-Er moest een kaart worden gemaakt waarop de wegen, waterleidingen (beken en sloten), bruggen en duikers stonden, zodat na de verdeling de uitweg van percelen was gegarandeerd en niemand last had van overtollig water. De hoofdwegen zouden zes, de secundaire wegen en uitwegen vier meter breed worden. Het nodige grondwerk zou worden aanbesteed aan Emstenaren. Vooraf zou een begroting worden opgesteld, waarna een lening moest worden aangegaan tegen de laagste

rente, tenzij de marke of markegenoten daarin konden voorzien.

-Er zou met behulp van kadastragegevens een kaart worden gemaakt waarop de huizen stonden voor de vooruitbedeling van een of een halve bunder land bij het huisperceel.

-De gronden zouden verdeeld worden in stroken van 50 delen.¹⁰⁾ Er zou worden getracht zo veel mogelijk naast elkaar wonende markegenoten zo grond toe te delen. Er zou extra op percelen met opgaand hout worden gelet. Voorafgaande aan de verloting zouden de percelen worden genummerd van 1 tot en met 50.

-De verloting zou als volgt gebeuren: er zouden twee bussen komen, de ene met de perceelnummers, de andere met de namen van de markegenoten. Twee mensen zouden steeds een lot uit de ene en dan een uit de andere bus halen en die voorlezen. De verloting zou op de gebruikelijke wijze bekend worden gemaakt.

-De nieuwe eigenaren zouden de secundaire wegen gezamenlijk bezitten of onderling overdragen, maar ook afdracht aan de commissie was mogelijk. De toegewezen percelen mochten afgegraven worden of omheind.

-De kosten voor de overdracht van eigendom moesten worden betaald door de nieuwe eigenaren. Dat zou pas zes maanden na de loting gebeuren om mensen de tijd te geven percelen te ruilen of te verkopen, zodat kosten konden worden vermeden.

-In de tussentijd zou de vroeger opgerichte commissie van beheer van de financiën van de buurschap Emst haar geld moeten overdragen aan de *Commissie Koekkoek*, zodat er alvast verrekend kon worden, maar ook de leden van de commissie konden worden betaald. Na afloop zou de commissie een volledig verantwoorde rekening overleggen die mocht worden beoordeeld door de markegenoten. Nadien zou een nieuwe commissie worden gekozen die de onverdeelde gronden en de financiën zou beheren.

(Slot volgt)

NOTEN

5) Zie mijn artikel in *Ampt Epe*, nr. 153-154 (sept. en dec. 2005), resp. 28-32 en 27-34.

6) Idem. Verstegen meende echter dat het opstellen van de willekeur de macht van de ambtsjonkers in het schoutambt Epe weerspiegelde. Ik ben van mening dat de Emstenaren lang kans zagen 'buitenstaanders' uit hun bestuur en marke te houden en dus geen reden zagen het op schrift te stellen. Zie: S.W. Verstegen, *Gegoede ingezetenen. Jonkers en geërfden op de Veluwe tijdens Ancien Régime, Revolutie en Restauratie (1650-1830)* (Zutphen 1990).

7) Ik veronderstel dat dit hek ergens tussen de Emsterenk en Emsterbroek moet hebben gestaan, wellicht nabij de splitsing Loblbrink/Schobbertsweg.

8) Stichting Werkgroep Kadastrale Atlas Gelderland, Epe en Oene (Arnhem 1992). NB: Aanwezig in het streekarchief en bibliotheken.

9) De akte werd geregistreerd in verband met de grondbelasting die de marke moest betalen. De ontvanger zal een belastingambtenaar zijn geweest.

10) Mogelijk waren er vijftig rechthebbenden.

WINTERLEZING

Eef Brummel

Onder grote belangstelling (circa 120 leden en niet-leden) vond donderdag 23 februari jl. de jaarlijkse winterlezing van onze vereniging plaats in de Triadazaal van het Kulturhus aan de Stationsstraat te Epe. De heer en mevrouw Maassen, auteurs van het begin 2011 verschenen boek *Groen door Oranje*, namen ons op basis van dit boek mee op een historische zwerftocht naar en door de Koninklijke Houtvesterij Het Loo en het Kroondomein.

Na de inwerkingtreding van de Markewet van 1886, toen de zogenaamde markegronden op de Veluwe door aankoop konden worden verkregen, zijn het met name de Oranjes geweest die hiervan grote delen hebben aangekocht. In eerste instantie ter uitbreiding van hun jachtgebied in de omgeving van de paleizen van Het Loo, maar ook maakten ze ontginning op grote schaal mogelijk. Zodoende

werd veel paarse Veluwe heide veranderd in groen bos, en dus jachtgebieden en agrarisch gebied. Met name koningin Wilhelmina en prins Hendrik hebben na 1900 een grote rol in deze ontwikkeling gespeeld. Vandaar ook dat het bovengenoemde boek (en dus ook de lezing) is gebaseerd op de tijd tussen 1900 en 1960.

Het aan het begin van deze periode circa 4.000 ha grote Kroondomein breidde zich in noordelijke richting (omgeving Niersen en Gortel) uit en bereikte daardoor uiteindelijk een oppervlakte van meer dan 10.000 ha.

In Nederland was bosbouw tot 1900 een onbekend fenomeen. In Duitsland echter, het land van herkomst van prins Hendrik, werd de bosbouw al langere tijd en op vrij grote schaal toegepast. Daarom werden toekomstige houtvesters en bosbouwers opgeleid in

In verband met de opgraving van prehistorische grafheuvels in het Kroondomein worden in 2008 langs de Wieselseweg 1 meter diepe proefsleuven gegraven. Goed te zien zijn de zwarte ploegsporen, veroorzaakt door de stoomploeg. (Foto B. Maassen)

Duitsland en kwamen ook de grote stoomlocomotieven, die voor grootschalige ontginning werden gebruikt, aanvankelijk uit Duitsland. Door deze ontwikkelingen op het gebied van de bosbouw en de ontginningen ontstond er veel werkgelegenheid op de van oorsprong schrale zandgronden van de Veluwe. Door

Na een drijfjacht (1916) bij Gortel poseren jachtopzieners en drijvers. De laatsten dragen door koningin Wilhelmina verplicht gestelde oliemantels'. Staand v.l.n.r.: onbekend, Bijdam, Rik v.d. Brink, D. Rondhuis, Rondhuis Sr., Heuvelman, onbekend, H. Spek. Zittende drijvers en jongens onbekend. (Collectie Maassen)

toepassing van kunstmest in plaats van de oorspronkelijke bemesting uit de potstallen van de vaak kleine keuterboerderijtjes nam de opbrengst van de landbouwgewassen aanzienlijk toe. Maar voor de Oranjes lag de nadruk in eerste instantie toch specifiek op uitbreiding van het jachtgebied binnen het Kroondomein. Ook de invoer van grof en zwart wild vanuit Duitsland in de vorm van herten en wilde zwijnen door prins Hendrik en het uitzetten hiervan in het Kroondomein gebeurde op grote schaal. Zelfs tijdens de Eerste Wereldoorlog, toen de logistieke mogelijkheden toch zeer beperkt en zeker ook niet ongevaarlijk waren, ging de aanvoer van wild vanuit Centraal Europa toch door.

Zoals gezegd, zorgde de ontwikkeling van het Kroondomein en de Koninklijke Houtvesterijen voor veel werkgelegenheid. De Oranjes toonden zich echter ook een goede werkgever op sociaal en medisch gebied. Zo werden er ten behoeve van werknemers die na een ziekteperiode weer op krachten moesten komen, een aantal zogenaamde 'zusterhuizen' gesticht, waar men in een rustige omgeving en onder een goede medische verzorging weer kon herstellen. Het Zusterhuis in Niersen staat er heden ten dage nog, hoewel het uiteraard niet meer de bestemming van herstellingsoord heeft.

Naast enthousiaste beoefenaars van de jacht waren de Oranjes ook grote paardenliefhebbers. De Koninklijke Stallen bij Paleis Het Loo, die plaats bieden aan een groot aantal paarden en de bijbehorende rijtuig en koetsen, zijn hiervan het sprekende bewijs. Erg beroemd en door prins Hendrik en koningin Wilhelmina zeer geliefd, waren de lippizaner paarden. In het paleispark bevindt zich de welbe-

kende paardenbegraafplaats, waar o.a. ook deze lippizaners een laatste rustplaats hebben gevonden. Omdat koningin Wilhelmina beslist niet wilde dat deze paarden in het bezit zouden komen van de Duitse bezetter, werden ze in de meidagen van 1940 doodgeschoten. Op de grafstenen werd echter als sterfjaar 1939 vermeld om de Duitsers te misleiden.

De meer dan 200 dia's, die tijdens de lezing door de heer en mevrouw Maassen werden vertoond, zijn grotendeels uit eigen collectie, maar een aantal is afkomstig uit het Koninklijk Huisarchief in Den Haag.

Deze interessante lezing zal op 12 en 19 mei a.s. een vervolg hebben in de vorm van onze voorjaarsexkursie. Dan zullen wij, weer onder leiding van de heer Maassen, een wandeling maken in de omgeving van het Oude Loo.

Jachtgezelschap. V.l.n.r.: de jachtopzieners H. Hols, J. Schoep, R. v.d. Brink; houtvester P. Beijer; bosbaas D. van 't Slot; hoffjager J. Vogel; jachtopziener H. v.d. Hoorn en koetsier Van Schoten.

Van deze jacht is de buit één varken. Waarschijnlijk een dier dat buiten de afrastering schade aanricht. (Collectie Maassen)

HET VOORBIJE THUIS (2)

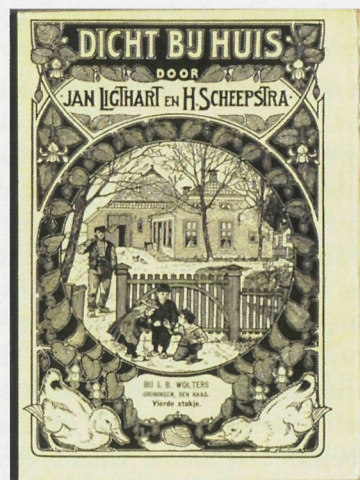
Lijda van den Bremen-Jonker

'Nog bij moeder' en 'Dicht bij huis'

Ja, zo voelden wij ons vroeger, net als de kinderen uit de gelijknamige schoolboekjes, die in het begin van de vorige eeuw door de pen van Jan Ligthart en H. Scheepstra tot leven gewekt werden. De prachtige tekeningen van Cornelis Jetses maakten het beeld compleet en lieten ons een kleinschalig dagelijks stads- en dorpsleven meebelevén zoals het jarenlang geweest was, ook op het platteland. De verhalen en prentjes waren herkenbaar en vertrouwd. Pas na de Tweede Wereldoorlog begon die vertrouwde wereld te veranderen. Een proces dat zich in rap tempo voort zou zetten. Ook op de boerderij. Gelukkig behoor ik tot de generatie die deze oude wereld nog net gekend heeft.

Zo hadden mijn ouders een klein gemengd boerenbedrijf met ongeveer acht melkkoeien, wat pinken, kalveren, varkens en verder kleinvee.

De verschillende akkers lagen om het huis, op de Zuukerenk en 'op de Brink' aan de Zuukerweg, terwijl de weidegronden gelegen waren aan de Zuukerbrug, in Nijbroek en Wissel, pal tegen Tongeren aan, hetgeen in de beide laatste gevallen nu niet direct als praktisch omschreven kan worden. Reken maar eens uit hoeveel tijd ermee gemoeid was om met de (transport)fiets of melkkar deze afstand tweemaal per dag af te leggen, zowel heen als terug... of om het vee over te weiden. Daar kwam niet altijd een veewagen aan te pas, hetgeen tot gevolg had dat de hele familie, met twee - en een enkele keer drie - koeien aan het touw, een flink deel van de dag onderweg was. Al heel jong werd ook ik ingeschakeld om de koeien 'met een stöksien aan te drijven.' Aangezien daarbij ook nog een fiets aan de hand meegenomen moest worden, was het zaak niet al te dicht achter een koeienkont te lopen, want je had zo een trap te pakken of een spetterende 'flätse' over je klompen of kleren. Om maar niet te spreken van een kapotte fiets...

Mijn vader omstreeks 1955

Met dat ik dit opschrijf, moet ik denken aan het liefdesleven van de koe, dat vroeger heel wat meer om het lijf had dan na 1950, toen de ki was uitgevonden.

Zo herinner ik me nog goed een zondagmorgen in de zomer, waarop mijn vader zich in alle vroegte voor de keukenspiegel stond te scheren. Een veeg teken, want normaal gebeurde dit pas tegen de tijd dat het middageten op tafel kwam, of helemaal niet. Ik bekeek dan ook met enig wantrouwen het ritueel van inzepen, neus vasthouden... en zag met grote griezels het mes langs een strakgetrokken wang en bovenlip flitsen. Er werd iets gemompeld van 'koe noar de bolle', waaruit ik al snel begreep wat er te gebeuren stond. Ja, wat dat betreft heeft ook een kind aan een half woord soms al genoeg.

Kort en goed, na een uurtje zat ik achter op de fiets richting Tongeren, waar de koe in kwestie stond te verlangen. De weg naar de Horthoekerweg in Oene was lang. Terwijl de stier zijn plicht deed, zat ik in de keuken bij vrouw Dalhuisen achter een beker melk, met het vooruitzicht dat dezelfde weg nog een keer afgelegd moest worden. Het was allemaal heel gewoon voor ons kinderen..., maar hoe oud was ik toen helemaal?

Na dit zomerse intermezzo gaan we terug naar de woonkeuken in mijn geboortehuis, waar zich, zo vanaf half oktober tot in het voorjaar, het grootste deel van het dagelijkse leven afspeelde. Je viel er met recht met de deur in huis, wat bij de winterdag een fikse koudegolf opleverde als er iemand binnenkwam en wij in koor riepen: 'Deure dichte!' Een kreet die alleszins te begrijpen is, daar de deur naar de kelder schuin tegenover de buitendeur zat en er altijd wel 'zog in huus' stond. Dan was er nog een deur naar de voorkamer waar opoe vanaf de herfst haar intrek nam, omdat dit - naast de woonkeuken - het enige vertrek was waar gestookt kon worden, en een vrij lage deur, die uitkwam op de deel. Omdat een iets verhoogde dorpel het voor- en achterhuis scheidde, werden daar dan ook stevige knopen gelegd, wanneer weer eens iemand z'n hoofd stootte. Hetgeen met zekere regelmaat gebeurde. De kleine salamander in de keuken stond de hele dag roodgloeiend te wezen en vrat kolen en houtblokken. Meerdere malen per dag moesten we dan ook naar de houtloods aan de andere kant van het huis om de houtbak en de kolenkit te vullen. Het was dan ook een hele vooruitgang toen er, begin jaren vijftig, een driegaats kookkachel kwam, die niet alleen zorgde voor een betere verdeling van de warmte, maar waarop ook een uitgebreidere dagelijkse maaltijd gekookt kon worden. 's Avonds wikkeld mijn moeder een paar briketten in een krant om te voorkomen dat deze uit elkaar zouden vallen. Die werden dan boven op de

gloeiende kolen gelegd. Zo werd het vertrek 's nachts tenminste niet helemaal koud en was er met een beetje geluk de andere morgen nog wat vuur, zodat het 'kachel aanmaken' iets sneller ging.

De hele dag stond er wel een grote grijs gewolkte waterketel op de plaat en helemaal achterop een geëmailleerde pot met koffie voor de gaande en komende man. Deze was na verloop van tijd niet meer te drinken! 'Mä', zei Dijkslag, de postbode, 'et is in ieder geval läkker wäärm.'

*Dijkslag in 1939 (foto: familie Roetert)
Vermoedelijk is deze foto gemaakt op Tongeren*

Ook 'de manluu van de Coöperatie' - als ik me goed herinner, waren dit in mijn jeugd Mans van Dragt en Jans Brummel - wisten waar de koffie stond, als ze op donderdag de bestelling kwamen afleveren. Via de achterdeur was de deel de hele dag toegankelijk en daarmee ook het voorhuis, want 'opoe paste immers op huus.' Als er verder niemand thuis was, werden beschuutbus en roomboter van de kelderplank gehaald. De suiker stond in 'ét kässien' boven het aanrecht en de melk - met vel - naast de koffie achter op de kachel. Later vertelde me een van hen hoe bijzonder ze deze situatie vonden: 'En dät vel schove wule gewoon an de kante.'

Dat bij slecht weer de natte werkkleding, zoals 'de pet van pa', kousen, kiel en 'mesisterse' broek, te drogen hing over de nikkelen stang, die bevestigd was rondom de kachelplaat, was minder. Na verloop van tijd was het vertrek vergeven van een doordringende muffe lucht. Maar alles went en wanneer je 's avonds je voeten te warmen lei op dezelfde stang, nam je al het andere graag voor lief.

De kachelplaat werd dagelijks geschuurd en met kachelpotlood gepoetst. Het gebeurde echter nogal eens dat mijn moeder de melk over liet koken, die dan borrelend en sissend zijn weg zocht over de kachelplaat, waarbij ze steevast uitriep: 'Dät gebeurt mien anders noen nooit!' Wij wisten wel beter en stonden al klaar met een prop krantenpapier, een probaat middel om de eerste rommel weg te krijgen, waarna ook dit in de kachel verdween. Hoe dat rook, hoef ik u niet te vertellen en over aangebrande havermoutpap wil ik het al helemaal niet hebben.

In mijn vroege jeugd zat 's morgens tijdens het brood-eten Harm van Triest uit Vemde, de monsternemer, ook wel bij ons in de keuken voor een kop koffie en een snee 'stoete'. Naast monsternemer was hij kalverschetser en kwam zodoende regelmatig bij ons over de vloer. Ik herinner me hem als een heel vriendelijke man.

En dan de vrachtrijders die, als het nog stikdonker was, al aan de koffie zaten, als ze varkens moesten inladen. Voor de vrijdagse markt in Zwolle stonden de zware vrachtwagens van 'Jonker van de Looizerweg' soms al om vier uur voor het huis en hoorden we het gekrijs van de biggen.

Voor de Gelderse Overijsselse Slachterijen, kortweg de G.O.S. genoemd, reed Boeve uit Emst, naar ik me meen te herinneren. Peter Jonker uit Wissel 'liep veur de G.O.S.', hetgeen betekende dat hij de hiervoor te leveren varkens moest opnemen. Vanuit ons bed op de zolder hoorden we via het zolderluik 'alle geproat' in de keuken.

Na het brood-eten 's morgens moest de deel, die direct achter de keuken lag, aangeveegd worden tegen de eerste 'inloop'. Daar een stofzuiger nog in een heel ver denkverschiet lag en de kokosmatten aan het einde van de dag vol stro en hooisprietten zaten, werden deze dagelijks geklopt en werd de keukenvloer aangeveegd, waarna er nog een dweil overheen ging. Een heel karwei, wat de beide jongste meisjes best konden doen, maar steevast leidde tot het onvermijdelijke: *'Iej bint vandage an de beurte, ik heb et gisteren al e'doan.'* Mijn moeder was daar gauw klaar mee: *'Niks gien gezeur, dan doe 'j et mā samen.'* En gelijk had ze.

Maar oh... die deel. Hoe behaaglijk warm was het er. En hoe vertrouwd de koeien die daar stonden. Bijna vooraan, naast 'et gāngien noar et huussien', stond Rika, een heel bedaarde koe en iets verderop hadden Maartje één en Maartje twee hun vaste plek. Andere namen weet ik me zo niet meer te herinneren.

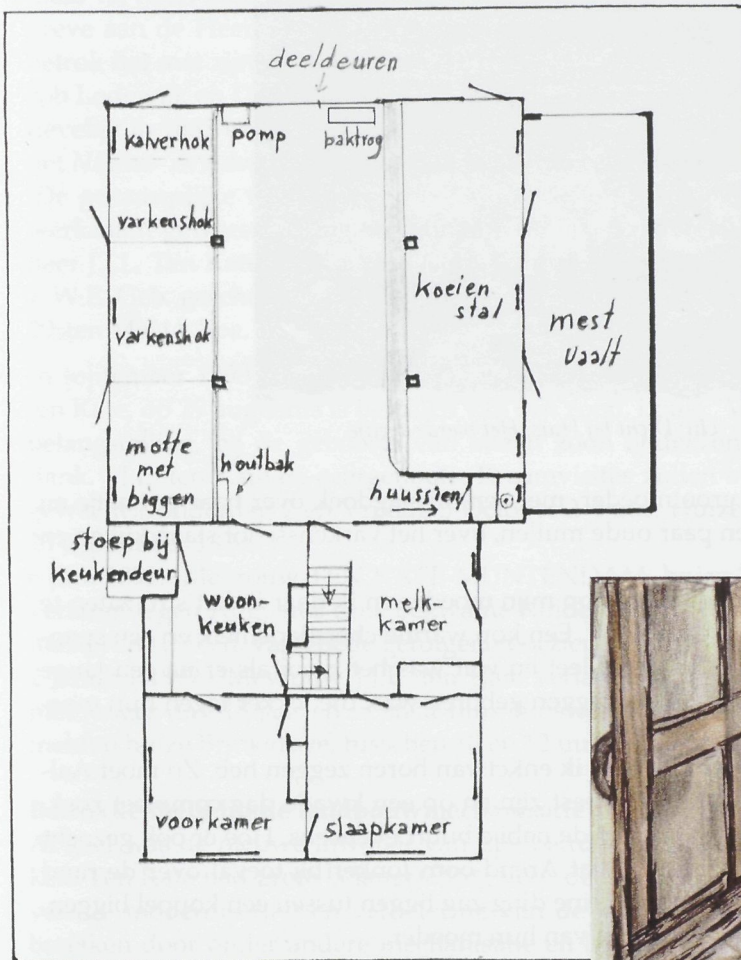
Wel zie ik mezelf - aan het einde van een donkere winterdag - zo rond een uur of vijf, tegen de muur onder een van de stalraampjes staan, terwijl mijn moeder, gezeten op een melkkrukje en haar hoofd gedrukt tegen het warme koeienlijf, aan het melken was. Nog hoor ik het regelmatige tsst... tsst... tsst... tsst... en zie de melk in de emmer 'broezen'. Boven ons hoofd was het zachte schijnsel van de 'luchte' en we zongen samen oude schoolliedjes.

En m'n moeder zei: *'Och mien kiend, as ik oe toch niet hadde en mien beide ogen niet...'* waarop ik steevast antwoordde: *'Och mama, dan hielp ik oe nog wel over de gruppe...'* Een logica die ik toen niet begreep, maar waarvan ik nu de hele draagwijdte weet.

's Morgens, na het melken, kreeg iedere koe haar deel aan veekoeken. Terwijl mijn vader het afgegooide stro aan korte stukjes sneed in de snijtrog, draaiden wij de voederbieten in de daarvoor bestemde 'suukerwortelmachine' aan stukken, waarbij de een het handvat, dat aan het wiel vastzat, hanteerde en de ander de bieten in de bak gooide. Soms ging dit zo wild dat de bieten in de bak begonnen te dansen en er net zo hard weer uitvlogen. Dan kregen we 'bromme' en ging het weer voor even goed. Als het mengsel van stro en bieten over de lange voergoot voor de koeien verdeeld was, strooide mijn moeder er met een grote schep wat grauwwit poeder over, dat mineralen bevatte. Achter aan de deel stond, naast ijzeren tonnen met meel en graan, een wormstekige antieke baktrog, waar het hoog en heerlijk

zitten was en je de hele deel kon overzien.

Vanaf die veilige hoogte keek je zo in het kalverhok, waar soms in een afgescheiden hoekje een kalfje stond te wachten tot de kalverschetser kwam, die de jonggeborene nauwkeurig optekende, zodat het opgenomen kon worden in het stamboek. Nu zijn daar lelijke grote plastic labels voor nodig, maar toen kon het nog gewoon met papier en potlood. Een kalf uit die tijd beleefde er vast ook meer plezier aan, want al sabbelend op onze vingers, stond het - met een beetje vasthouden - mooi stil.

Plattegrond van mijn geboortehuis en 't huussten'.

Denk een stapeltje aan repen gescheurd 'toilet papier' van 'Het Vrije Volk' en de 'Eper Krant' erbij... en het plaatje is compleet. Een van de zomergasten, die bij ons over de vloer kwamen, noemde deze ruimte 'de koekjstrommel'. Ik zal u de reacties van de toehoorders besparen...

Tegenover de koeienstal waren de varkenshokken. Deze zaten meestal vol met jong spul, dat zich rond etenstijd tegen het houten beschot drong en een enorm gekrijs liet horen, totdat ze hun slobber kregen, die mijn vader eerst met een dikke stok in een emmer tot een stevige brij geroerd had. Niet dat het dan echt stil was, maar 't kon er tenminste mee door. Nee, dan had ik meer met het varkensschot vooraan bij de keuken, waar de 'motte' met biggen lag en waar we - al vertellende - haast ongemerkt weer terecht gekomen zijn.

Uit: Dicht bij Huis. Het vierde deeltje

Hier zie ik nog zo mijn grootmoeder, met een omslagdoek over haar ponnetje en de voeten gestoken in een paar oude muilen, over het varkensschot staan kijken en voelbaar genieten.

Het brengt me bij de avonden, waarop mijn moeder en ik daar in het stro zaten te wachten op een nieuwe geboortegolf. Een kop warme chocolademelk en een spannend boek maakten het geluk compleet en wat was het mooi als er na een lange avond of nacht een gezonde toom biggen geboren was, die lekker tegen hun moeder lagen te slapen.

Het brengt me ook naar een dag, die ik enkel van horen zeggen heb. Zo moet Aaltje nog maar een paar jaar oud geweest zijn en op een kwade dag compleet zoek. Het hele gezin was in rep en roer en de nabije buurt eveneens. Hoe er ook gezocht werd, het kind was spoorloos. Totdat Arend-oom Jonker bij toeval over de rand van het varkensschot keek en het kleine ding zag liggen tussen een koppel biggen, die daar lagen te slapen tegen het lijf van hun moeder.

Waarmee we ook deze tweede aflevering besluiten en een volgende keer verder gaan.

JAN JACOB LODEWIJK TEN KATE (2, slot)

Dianne Hamer

J.J.L. ten Kate in Epe

Uit het eerste artikel blijkt wel dat Ten Kate een gedreven werkende schilder was, maar hij heeft ook een belangrijke rol gespeeld in Epe. Hij kocht huize De Brinkgreve aan de Heerderweg (nu bevindt zich hier de verzorgingsflat Rozenhof) en betrok het met zijn vrouw Johanna Baltina Muntendam en zijn twee zoons Jan Jacob Lodewijk en Diederik Johan, die allebei in Amsterdam geboren waren, respectievelijk in 1883 en in 1886. Van zaterdag 24 mei 1890 dateert het eerste bericht in het *Nieuws- en Advertentieblad* en het gaat om een dankbetuiging:

'De gezamenlijke werklieden, die gedurende den winter op "de Brinkgreve" zijn werkzaam geweest, betuigen hunnen hartelijken dank aan den WelEdelGeboren heer J.J.L. Ten Kate Jr., voor het feestelijk onthaal en de extra belooning hun door Z.W.E. Geb. geschonken, bij gelegenheid van het betrekken zijner woning, op den 20sten Mei j.l. Epe, 21 Mei 1890.'

In september 1890 staat er in de krant dat J.B. Muntendam, huisvrouw van J.J.L. ten Kate, op 29 augustus is bevallen van een zoon, Louis: 'Voor de vele blijken van belangstelling, bij de geboorte van onzen zoon ondervonden, onzen hartelijken dank. J.J.L. ten Kate en echtgenoot. Kraamvisites zullen bij voorkeur worden afgewacht Donderdag 2 en Vrijdag 3 October 2-4 uur. Huize "de Brinkgreve". Epe, 25 September 1890.'

6 juni 1891: 'Mevrouw TEN KATE-MUNTENDAM, huize "de Brinkgreve" te Epe, verlangt tegen Augustus eene bekwame Kindermeid. P.G. goed kunnende naaien, mazen en strijken, van goede getuigen voorzien.'

2 januari 1892: 'Mevrouw J.J.L. ten Kate verlangt tegen Februari een Dagmeisje, niet jonger dan 18 jaar en in staat flink huiswerk te doen. Zich in persoon aan te melden huize Brinkgreve, tusschen 10 en 12 uur.'

Betrokkenheid bij de landbouwmechanisatie

Al snel was de nieuwe inwoner van Epe betrokken bij diverse, uiteenlopende zaken. Ten Kate had grote belangstelling voor de landbouw en was een voorstander van de modernisering en verbetering van de landbouwmethodes. Hij wilde dat bereiken door onder andere mechanisatie en betere inrichting van de stallen. Uit een bericht van 2 augustus 1890 in het *Nieuws- en Advertentieblad* blijkt deze betrokkenheid:

'Geldersch-Overijsselsche Maatschappij Van Landbouw, Afdeling "Ijsseloevers". Vergadering op Zaterdag 23 Augustus 1890 des Namiddags te 2 uren in het Hôtel "Veluwe" te Epe. Proefneming met een Sack's ploeg (geschenk van den heer J.J.L.

Ten Kate). Verloting van dien Sack's ploeg onder de ter vergadering aanwezige leden der Afdeeling. Na afloop der vergadering dankte de President den heer J.J.L. Ten Kate voor zijn zoo nuttige geschenk, waarna de leden zich vereenigden aan een gemeenschappelijken maaltijd in het Hôtel 't Wapen van Epe van den heer Essenberg.'

Op 7 maart 1891 werd Ten Kate op een vergadering van de landbouwmaatschappij tot bestuurslid benoemd en op 3 oktober 1891: 'Lijst der bekroningen van de Tentoonstelling te Epe (Landbouw en Veeteelt): "een eervolle vermelding verkreeg J.J.L. ten Kate voor een zeug, ter opluistering ingezonden".'

Er volgen meer berichten:

3 december 1892 - Plaatselijk Nieuws: 'Donderdag 1 dec. Vergadering van Nut en Genoegen: nog bijzondere vermelding verdient het feit dat de heer J.J.L. Ten Kate eene ketting-egge¹) beschikbaar heeft gesteld ter verloting onder de leden na afloop der vergadering.'

'De Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw afdeeling "Ijseloevers" verloot tijdens de vergadering van 10 december een 'Ketting-egge', daartoe beschikbaar gesteld door den heer J.J.L. Ten Kate.'

6 mei 1893: 'Zooals uit het vorig nummer van ons blad bekend is, werd deze week op het landgoed De Brinkgreve de veevoederpers gereed gemaakt, waarbij verscheidene belangstellenden op het uitnoodigend woord van den heer Ten Kate aanwezig waren. Heden (Donderdag) middag 6 uur waren er 24 vrachten groen

De Brinkgreve in 1902 (met dank aan Gert van den Esschert)

voer opgestapeld op den steenen vloer met afvoergoten en ingegraven opvangtonnen. Nog eenige karrevrachten moeten worden aangevoerd vóór de belasting voor den druk plaats grijpt. Het voeder schijnt van zeer goede kwaliteit.'

10 juni 1893: 'Advertentie: GROEN-VEEVOEDERPERS, Systeem Bertels.

Ondergeteekende verklaart zich gaarne bereid behulpzaam te zijn allen die op grooter of kleiner schaal, afzonderlijk of in combinatie, bovenvermelde groenvoederspers denken te bewerkstelligen. Inmiddels is deze pers dagelijks voor een ieder te bezichtigen en eene handleiding gratis verkrijgbaar gesteld op aanvraag aan mijn adres, huize De Brinkgreve te Epe.

J.J.L. Ten Kate, Epe, 1 Juni '93'

14 september 1895: 'Allen, niemand uitgezonderd, die bij den landbouw geïnteresseerd zijn of in zijn bloei belangstellen, worden opgeroepen tot het bijwonen eener bijeenkomst, welke aanstaanden Maandagavond om zes uur zal worden gehouden in 't hotel Veluwe van dhr. Westerink. De oproeping gaat uit van dhr. J.J.L. ten Kate en Ch. Rauwenhoff, beiden bestuursleden van de afd. IJsseloevers van de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw. In die vergadering zullen een paar vragen worden gesteld, van gewicht voor de landbouwers in deze streken. Wij vertrouwen, dat de pogingen, aangewend door mannen, die zoo dikwijls getoond hebben den bloei van den landbouw te willen bevorderen, niet zullen worden beschaamd, en dat geen landbouwer zonder dringende noodzakelijkheid a.s. Maandagavond zal achterblijven. Een verloting van landbouwwerktuigen zal onder de aanwezigen plaats hebben.'

J.J.L. ten Kate legde op zijn landgoed proefvelden aan met verschillende gewassen, onder andere rogge, haver, boekweit en klaver. Ook had hij een boomgaard, percelen gras, dennen, berk, akkerhout, eiken- en beukenboomrijzen, waarvan hij regelmatig onderdelen liet verkopen door notaris Verkouteren. Op 3 juli 1897 staat er in de krant: 'Aan de leden der Landbouwvereniging (onderafd. Van de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw) te Epe. Aan alle belangstellenden maak ik door dezen bekend dat de proefvelden winterrogge, op mijn velden, gelegen nevens den boomgaard, ter bezichtiging en ter beoordeling zijn gesteld.

J.J.L. ten Kate, Voorzitter der Onderafdeeling van de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw'

Tijdens de landbouwtentoonstelling te Wijhe in augustus 1896 loofde Ten Kate een eerste prijs uit, een zilveren medaille, voor de 'versche zoetemelksche kaas'.

Op 15 april 1899 bedankte hij als bestuurslid van de afdeling IJsseloevers der Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw.

12 mei 1900: Ten Kate was erevoorzitter van de Coöperatieve Boterfabriek Onze Fabriek. Tijdens een vergadering op 5 mei heeft hij een som van f 1000,— aangeboden, bestemd voor het reservefonds.

Gedrevenheid op politiek gebied

Niet alleen de landbouw, ook de politiek had de aandacht van Ten Kate, zoals op 6 juni 1891 uit dit krantenbericht blijkt: 'Op 5 juni werd een vergadering gehouden van de Afdeeling Epe-Oene-Emst der Vrijzinnige Kiesvereniging 'Veluwe' (een liberale politieke partij, DH). Besproken werd in een rede: landbouw, scholen/onderwijs, belasting, algemeen kiesrecht, koningshuis. Van gelegenheid tot debat werd gebruik gemaakt door de heeren: Ds. Prins, P.C.W. baron van der Feltz en J.J.L. ten Kate, respect. werden inlichtingen gevraagd over de leger- en over de jachtwet.'

Er werd regelmatig vergaderd in Hôtel Essenberg en daarbij was Ten Kate steevast aanwezig. Op 2 april 1892 werd er een oproep gedaan aan de kiezers van het kiesdistrict Oldebroek om op dinsdag 10 mei te stemmen op de afgevaardigden in de Provinciale Staten J.H. Meurs en H.C. van der Houven. Deze oproep was medeondertekend door Ten Kate.

5 October 1892: 'In de gisterenavond gehouden vergadering van de Kiesvereniging Epe-Oene-Emst is met bijna algem. stemmen als candidaat voor lid van den gemeenteraad gekozen de heer J.J.L. Ten Kate Jr.

VERKIEZING - Gemeenteraad te Epe.

Door de afdeeling Epe-Oene-Emst van de kiesvereniging 'Veluwe' is in hare vergadering van 4 dezer tot candidaat gesteld voor lid van den gemeenteraad bij de verkiezing op 13 October

DE HEER J.J.L. Ten Kate,

die door de vereeniging met het volste vertrouwen wordt aanbevolen.

J.G. van den Bosch, voorzitter; G.W. Putto; A.J. Brouwer; H.J. Visch; S. Overbosch, secretaris; Epe, 8 October 1892'

5 november 1892: 'Bij de alhier plaats gehad hebbende verkiezing van een lid van den gemeenteraad, ter voorziening in de vacature A. Bibo, waren uitgebracht op den heer J.J.L. Ten Kate Jr. candidaat der kiesvereniging Veluwe, afd. Epe-Oene-Emst, 100 stemmen, A.J. Dalhuisen te Oene 87, Ch. Rauwenhoff te Tongeren 23 en M. Janssen 15 stemmen, terwijl nog op andere personen één of meer stemmen waren uitgebracht. Tusschen de heeren Ten Kate en Dalhuisen zal dus eene herstemming moeten plaatshebben.'

Er volgt een advertentie waarin Ten Kate wordt aanbevolen door de 'kiesvereniging Veluwe' in verband met de herstemming op 27 oktober.

28 Oct.: 'Na de opening der stembussen van de herstemming voor een lid van den gemeenteraad, ter voorziening in de vacature, ontstaan door het overlijden van den heer A. Bibo, bleek, dat waren uitgebracht:

Op den heer A.J. Dalhuisen 301 stemmen

" " " J.J.L. ten Kate 170 stemmen

Blanco 2,

zoodat gekozen is tot lid van den gemeenteraad de heer A.J. Dalhuisen, te Oene.'

In dezelfde krant verschijnt dit artikel:

'DE HERSTEMMING TE EPE

Is afgeloopen, zooals dit te voorzien was: eigenlijk nog betekenisvoller en krachtiger dan men verwachtte. In Vaassen zullen, behalve diegenen, die den heer Ten Kate hebben aanbevolen, misschien niet meer dan een dozijn kiezers op ZEd. Gestemd hebben; dit is niet, omdat ze persoonlijk iets tegen den heer Ten Kate hebben; evenmin uit voorliefde voor Dalhuisen, die zeker voor de meesten een onbekende grootheid is, en wiens naam tot even vóór de eerste stemming niet eens werd genoemd. Men redeneerde in Vaassen aldus: Toen er eene vacature voor Vaassen was, hebben ze in Epe, zonder rekening te houden met Vaassen's belangen, de verkiezing van den burgemeester doorgedreven. Nu zou men van echte liberalen verwachten, dat ze bij deze vacature zouden zeggen: nu is er gelegenheid voor Vaassen, om de hun afgetroggelde plaats weer aan te vullen; laten zij nu een candidaat stellen en wanneer wij ons daar eenigszins mede kunnen vereenigen, zal dat ook onze candidaat zijn; maar - met echten Eper overmoed stelt men alweder zonder eenig consult zijn candidaat; de kiezers hebben echter getoond dat zij ook zonder leiband kunnen loopen als ze willen en - men heeft zijn verdiende loon. Voorspelde De Génestet, dat na Groningen en Leiden nu Utrecht aan de beurt was, om Neerland met nieuwe licht te overschijnen - evenmin gewaagd is de voorspelling, dat nu Oene aan de beurt is, om onzen gemeenteraad te - leiden.'

'Vaassen 21 Oct. 1892

Mijnheer de redacteur!

Nu er in het laatste nummer van uw blad gezwegen is omtrent het ingezonden stuk betreffende de laatste gemeenteraadsverkiezing in no. 733 acht ik mij ter wille der waarheid gedwongen u beleefd te verzoeken om opname dezer regelen.

Het is een grove onwaarheid, dat Epe, zonder rekening te houden met Vaassens belangen, de verkiezing van den burgemeester heeft doorgedreven ter voorziening in de vacature, ontstaan door het vertrek van den heer J.P. Van Lohuizen. Zooals algemeen bekend is, is toen door de kiesvereniging alhier tot candidaat gesteld de heer Jb. Brouwer te Vaassen, die echter bedankte, hoewel al het mogelijke is gedaan om hem van dit voornemen terug te houden, ten einde te voorkomen, dat te Vaassen een candidaat werd gesteld, die noch te Epe, noch te Oene, noch bij een groot gedeelte der kiezers te Vaassen de gewilde man was.

Eerst tengevolge van het bedanken van den heer Brouwer werd door de kiesvereniging de burgemeester candidaat gesteld. Toen bij het stellen van een candidaat als opvolger van den heer Bibo, in de vergadering der kiesvereniging op 4 October j.l., aan de leden, ook die te Vaassen woonachtig, de vraag werd voorgelegd of er niet een ander geschikt candidaat voor den gemeenteraad was te vinden behalve den heer Ten Kate werd deze vraag met een stilzwijgen beantwoord waarop genoemde heer met bijna algemeene stemmen tot candidaat werd geproclameerd. Ook is het vreemd, dat men te Vaassen niet met een eigen candidaat is voor den dag gekomen. Bij deze verkiezing bestond er kans, dat in dit gedeelte onzer ge-

meente een vierde vertegenwoordiger weder naar het raadhuis werd afgevaardigd, maar er werd geen gebruik van gemaakt, hoewel zooals gezegd is, door de kiesvereniging daartoe de gelegenheid werd opengesteld.

Komt het licht, dat elken dag ook onze gemeente beschijnt, uit het Oosten, zeer valt het m.i. te betwijfelen of nieuw licht in onzen raad te verwachten is uit het Oostelijk gedeelte onzer gemeente.

Uw getrouw lezer, Y.

Epe, 17 Nov.'

Op 1 juli 1893 wordt in de krant melding gedaan van de kandidaatstelling van J.J.L. ten Kate voor de gemeenteraad; hij wordt gekozen, samen met de heren Sweerts de Landas en J.H.C. Rauwenhoff. Deze reactie komt:

'Tot mijne verwondering verneem ik mijne benoeming tot lid van den Gemeenteraad alhier hoe aangenaam het mij ook is hierin de blijken van sympathie mijner medeburgers te ontvangen, acht ik het noodzakelijk daarvoor ten stelligste te moeten bedanken.

Hoogachtend,

Epe, J.J.L. Ten Kate

Hiermede betuig ik mijn dank voor de dezer dagen getoonde belangstelling.

Hoogachtend, J.J.L. Ten Kate, Epe, juli '93'

Waarom Ten Kate voor de eer bedankt, is een raadsel. Misschien gekwetste trots, gezien het voorgaande? In 1895 zit hij wel in het bestuur van de kiesvereniging 'Veluwe' en daarin blijft hij tot juni 1899, dan bedankt hij als bestuurslid.

Wat had nog meer zijn belangstelling?

25 Juli 1892: 'Ofschoon het weder zich aanvankelijk niet zeer gunstig liet aanzien, begaf Epe's burgerij zich gisterenavond in grooten getale naar de overplaats van het landgoed De Brinkgreve, voor het door de Harmonie te geven volksconcert bereidvaardig afgestaan en ingericht door den eigenaar, den Weled. Geb. heer J.J.L. ten Kate, beschermheer van ons muziekgezelschap. Op het terras vóór het buiten hadden de vele genoodigden zich vereenigd. Tegen zeven uren weerklonken de eerste tonen der Harmonie en ondanks de afwezigheid van zijn ijverigen kapelmeester, den heer G.J. Peters uit Deventer en van een der werkende leden, die wegens treurige familie-omstandigheden, niet aan de uitvoering kon deelnemen, kweet ons muziekcorps zich op uitnemende wijze van zijn taak. Het terrein, dat à giorno verlicht werd, leverde bij het vallen van den avond een verrassenden aanblik op, zoodat alles medewerkte, om eene recht feestelijke stemming te voorschijn te roepen. Herhaald gejuich van de zijde van het aanwezige publiek deed zien, hoezeer men de welwillendheid en de gedane moeite van den heer ten Kate op prijs stelde. Het oprecht woord van lof en dank, door onzen geachten burgemeester den vriendelijken gastheer toegebracht, zal dan zeker ook instemming gevonden hebben bij allen, die van dezen prettigen avond genoten.

Het fraaie vuurwerk, dat den avond besloot, en door het stille weder uitmuntend

slaagde, wekte ieders bewondering.'

In februari 1893 werkte Ten Kate mee aan een verloting ten bate van de Eper Harmonie, waarvan hij beschermheer was. Op 18 maart 1893 staat er in de krant: 'Onder de welgeslaagde uitspanningsavonden van dezen winter kunnen wij met het volste recht den avond van gisteren rekenen, die door de vereeniging Nut en Genoegen alhier aan hare leden in het hotel Essenberg werd aangeboden. Het is de sluitavond geweest voor dezen winter, de avond, die vroeger een soirée variée placht te zijn, de avond waar gezelligheid en huiselijkheid placht voor te zitten. J.J.L. ten Kate was een van de sprekers met eenigen eigen literairen arbeid, zoowel proza als poezie.'

Laan in de Kortekamp, gelegen vlak bij De Brinkgreve

26 januari 1895: PLAATSELIJK NIEUWS

'Onze rederijkerskamer Thalia gaf weder een tweetal openbare uitvoeringen: Zaterdag 19 en Maandag 21 dezer in de nieuwe zaal van het hotel Essenberg, welke uitvoeringen zich door iets buitengewoons kenmerkten. Het programma bevatte n.l. slechts een komediestukje en vervolgens eenige voordrachten, waaronder een tweetal met zang, een apotheose en op Maandagavond een bal met hindernissen. Beide avonden was er een groot publiek. (...) De apotheose 'Ons Vaderland', een beeld uit heden en verleden, geheel samengesteld door dhr. J.J.L. ten Kate Jr. werd daverend toegejuicht. Het bal met hindernissen was iets geheel nieuws en in de zaal met talrijke omlijste groote en kleine schilderstukken van dhr. ten Kate leverde het een totnogtoe ongeziene aanblik op. Het bal ging naar wensch en hield zeer lang aan.

Talrijker publiek werd bij Thalia's uitvoeringen zelden gezien. Een zoo gezellige toon als er heerschte niet veel aangetroffen. Waar mogelijk had dhr. Ten Kate geholpen: tooneelarrangement, grime, enz., enz.

In één woord, de hulde die onze burgemeester en Thalia en dhr. Ten Kate bracht

voor de moeite, gedaan voor het welslagen dezer uitvoeringen, was de uiting der algemeene opinie. De onmisbare Harmonie heeft het geheel welwillend opgeluisterd.'

Op 2 maart 1895 organiseert Sociëteit Amicitia een concert, Ten Kate spreekt hier als president een dankwoord aan de uitvoerders en organisatie uit.

Op 30 november 1895 geeft de Harmonie een concert in hotel Veluwe, vergezeld van een toespraak van Ten Kate. Dan, op 28 maart 1896:

'Epe. Na een lange periode van rust, alleen onderbroken door 't optreden van dr. Hoog voor de leden van Nut en Genoegen en hun invités, kregen we ll. Maandagavond een uitvoering van de zangvereniging Excelsior in 't hotel Veluwe. Er had dus op een talrijk publiek mogen worden gerekend, doch hier leek het niet veel op; we misten verscheidene trouwe comparanten, zoowel van hier als elders. Het programma bestond uit een dertiental nummers, waaronder een humoristische potpourri- en een komische scène. Op een paar kleinigheden na liep alles goed van stapel en voldeed het geheel blijkbaar. Namens de aanwezigen dankten achtereenvolgens dhr. Ten Kate en ds. Van Troostenburg de Bruyn uit Emst de uitvoerenden en hun directeur voor den genoeglijken avond. Jammer is 't, dat niet meer zich als werkend lid bij Excelsior aansluiten.'

Op 3 april 1897 heeft een uitvoering van zangvereniging Excelsior plaats en op 4 september van hetzelfde jaar gebeurt dit: 'Onder de advertentien vindt men nader inlichtingen betreffende 't concert, op Vrijdag 24 dezer alhier in 't hotel Essenberg te geven door dhr. Henri Stokhuyzen uit Apeldoorn e.a., waarover in een vorig nummer een paar woorden zijn gezegd. We kunnen nog eraan toevoegen, dat door dhr. Morak, een leerling van dhr. S., o.a. een aria zal worden gezongen uit 'Ons Vaderland' van dhr. Ten Kate.'

In juni 1896 nam ten Kate een voor die tijd opmerkelijk besluit:

'Op talrijke plaatsen zijn op het buitengoed De Brinkgreve bordjes aangebracht: Vrije wandeling mits zonder loslopende honden. Behalve Tongeren, dat wat afgelegen is, is dit de eenige wandelplaats bij het dorp, die door de welwillendheid van den eigenaar, dhr. Ten Kate, toegankelijk is voor het publiek. Het is te hopen dat door de wandelaars tegen het losloopen der honden gewaakt wordt, maar ook dat wordt ingezien dat laffe vernielzucht en verontreiniging een meer dan voldoende motief zou zijn om de vrije wandeling te verbieden.'

Jammer genoeg is dit niet van lange duur, want al in november verscheen dit berichtje: 'Door baldadige handen is het tentje in den Kortekamp met de banken geheel vernield. Dhr. Ten Kate deelt ons mede dat hij erover denkt, de vrije wandeling aldaar te verbieden. Herhaalde daden van laffe vernielzucht maken dezen maatregel noodzakelijk.'

In juli 1896 wordt onder het plaatselijk nieuws vermeld dat Ten Kate, namens zijn schoonvader, de heer Dr. D.J. Muntendam te Amsterdam, de gemeente een pomp aanbiedt, voor zijn rekening te plaatsen op het plein voor school B te Epe, ter ver-

krijging van zuiverder drinkwater. De raad heeft dit geschenk graag aanvaard en zo heeft deze pomp op het schoolplein van de Dorpsschool jarenlang de dorstige kelen van talloze leerlingen gelaafd.

De sociale betrokkenheid van Ten Kate blijkt ook uit het volgende:

7 maart 1891: 'De Commissie voor de Uitdeeling aan Behoeftigen heeft besloten - indien het nodig blijkt - ook in volgende winters steun te geven aan hen, die zulks werkelijk blijken nodig te hebben. Wie nu, hetzij in geld, hetzij in goederen (dekens, kledingstukken of bruikbaar huisraad) het een of ander gedurende het jaar wil of kan afzonderen - zende dit aan de Commissie. Adres: den heer J.J.L. ten Kate (Huize Brinkgreve). DE COMMISSIE'

Op 31 oktober 1896 deelt het *Nieuws- en Advertentieblad* mee dat Ten Kate plaatsneemt in een commissie om gelden in te zamelen voor een 'nationaal huldeblijk aan H.M. de Koningin-Regentes, wanneer de teugels van 't bewind in handen zullen worden genomen door H.M. Koningin Wilhelmina.' Al een maand later is er een goed resultaat geboekt.

7 november 1896: 'De ondergeteekenden, leden der commissie voor de inzameling van gelden tot aanbieding van een huldeblijk aan Hare Majesteit de Koningin-Regentes, brengen bij dezen hun dank aan de ingezetenen voor de ontvangen giften, onder mededeeling, dat die gezamenlijk bedragen f 206,05.

De plaatselijke commissie voor Epe: J.L.J.B. bar. Sweerts de Landas, Voorzitter; J.H.Ch. Rauwenhoff, Secr.-Penningm.; L. Scholten; Ds. J.A. Prins; J.J.L. ten Kate; Jb. Krijgsman; W. van den Burg; G.P. Wolff, Pastoor te Vaassen; J. Mulder; R.A. van der Poll; G.W. Putto; M. Janssen; Dr. H.J. van Hengel; A. Hassink; H.J. Visch.'

Op 1 januari 1898 werd er vergaderd in Hotel Het Wapen van Epe over het kroningsfeest van koningin Wilhelmina. In de zaal prijkte een portret der Koningin, omhuld door de Nederlandse vlag en Oranjedoek. De zeven leden van de Huldeblijkcommissie, waaronder dus Ten Kate, kwamen in deze nieuwe commissie.

22 januari 1898: 'De Feestcommissie te Epe voor de viering op 31 Augustus a.s. der Troonsbestijging door Hare Majesteit Koningin Wilhelmina der Nederlanden, brengt hierbij ter kennis van de ingezetenen, dat in de maand Februari een inzameling van geldelijke bijdragen daartoe zal worden gehouden.

Namens de Feestcommissie:

Het Bestuur: J.L.J.B. Baron Sweerts de Landas, voorzitter; J.J.L. ten Kate, vicevoorzitter; W.J.M. Verkouteren, secretaris-penningmeester. Epe, 21 Jan. 1898'

Op 6 augustus 1898 werd er een oproep gedaan in verband met de kroningsfeesten: mannen boven de 18 jaren, die wenschen deel te nemen aan het vogelschieten, worden verzocht zich aan te melden.

5 augustus 1899: 'Vogelschieten te Epe op 31 augustus 1899 ter viering van het Wilhelminafeest. Mannen boven de achttien jaar uit Epe, Vaassen en Oene, die wenschen deel te nemen aan het VOGELSCHIETEN, gelieven voor den 31 Augustus 's morgens negen uur op te geven aan een der commissieleden.

De Commissie voor de Volksspelen: J.J.L. ten Kate; JOHs. Zimmermann; W.J. Meulenkamp; Jhr. G. W. van der Does

N.B. Loting 's morgens 10 uur bij dhr. Essenberg. – Inleggeld f 0,50.'

Dezelfde cie. 'wenscht te verpachten het houden van het buffet op het feestterrein gedurende den 31 Augustus.'

2 september 1899: Louis ten Kate neemt deel aan een nieuw feestnummer: versiering van sportkarretjes en dergelijke. Hij wint de tweede prijs.

Tot slot volgen hier nog enkele 'varia' waaruit enkele andere activiteiten van Ten Kate blijken:

12 december 1896: 'Tot ouderling bij de Hervormde Gemeente alhier is benoemd dhr. J.J.L. ten Kate.'

19 juni 1897: 'Bij den uitgever M. de Wekker te Apeldoorn is verschenen: *Ons Vaderland. Een beeld uit heden en verleden*, door J.J.L. ten Kate Jr.'

5 november 1898: 'Heden werd het nieuwe gebouw voor school A te Epe in gebruik genomen. Dhr. J.G. van den Bosch, 't sinds de oprichting ijverige en bekwame hoofd der school en mejuffrouw G. Mellema, onderwijzeres, waren met de leerlingen in 't gymnastieklokaal verzameld, toen tegen elf uur binnentraden de burgemeester, de wethouder Ch. Rauwenhoff, de secretaris der gemeente, de leden der Commissie van Toezicht en dhr. J.J.L. ten Kate. Er volgen toespraken. Na deze eenvoudige plechtigheid werd het onderwijs voortgezet in 't schoolgebouw dat eenvoudig maar degelijk is. 't Bevat, behalve een ruime vestibule, een tweetal flinke lokalen, volgens de eischen der wet ingericht.'

30 december 1899: Ten Kate bedankt als ouderling van de Hervormde Gemeente.

Op 6 oktober 1900 wordt melding gemaakt van de verkoop van huishoudelijke spullen:

'Notaris **VERKOUTEREN ZAL OP Woensdag 17 October** e.k., 's morgens 11 uur, aan het koetshuis op De Brinkgreve onder Epe **erfhuiswijze verkoopen**:

Voor den heer J.J.L. TEN KATE: Strijkkachel met bijbehorende ijzers, strijkplanken groot en klein, cylindermangel, kussens, peluwen, wollen dekens, 6 mahoniehouten stoelen met rieten zittingen, 6 dito met bekleede zittingen en 6 zwarte stoelen met leeren zittingen, washtafels met complete waschstellen, 3 klaptafels, een ronde uittrektafel met 2 bladen, chiffonnière met 6 laden, mahoniehouten planken kast, turfbakken, kolenbakken, insluithaard, vulkachel, petroleumkachel, spiegels, 3 theestoven met ketels, wekkers, maten, weegschaal, gewichten, 2 family-scales, inmaakflesschen, trommels, vaatjes, bussen, wijn-, water- en punchglazen, zuurstel, kopjes, schoteltjes, theebladen, haardstellen, gordijnen, keukengereedschap, geëmailleerde pan-

J.J.L. ten Kate
op oudere leeftijd

nen, enz.'

Hierna houden de berichten in het *Nieuws- en Advertentieblad* over Jan Jacob Lodewijk ten Kate op. In het bevolkingsregister staat:

1. Jan Jacob Lodewijk, geboren 12 juni 1850 in Middelburg, N.H., Kunstschilder, 1 april 1890 uit Amsterdam, 12 oktober 1900 naar Antwerpen.
2. Muntendam, Johanna Baltina, geboren 4 mei 1855 in Amsterdam, 12 oktober 1900 naar Antwerpen (Diephenburg?).
3. Jan Jacob Lodewijk, geboren 1 november 1883 in Amsterdam, 22 mei 1900 naar Amsterdam.
4. Diederik Johan, geboren 9 mei 1886 in Amsterdam, 7 september 1900 naar Godesberg.
5. Louis, geboren 29 augustus 1890 in Epe, 7 september 1900 naar Godesberg.
6. Jonker, Willem Jan, geboren 1 februari 1877 in Epe, huisknecht, 29 januari 1902 naar Den Haag.
7. Koops, Johanna Maria, geboren 18 januari 1874 in Winschoten, gezelschapsjufvrouw, 12 oktober 1900 naar Amsterdam.
8. Zoetbrood, Wilhelmina Johanna, geboren 8 december 1878 in Epe, dienstmeid.
9. Jannetje van Lohuizen, geboren 15 maart 1876 in Epe, dienstmeid.
10. Gerritje Lammers, geboren 28 februari 1883 in Epe, dienstmeid.
11. Teuntje Leertouwer, geboren 2 december 1865 in Heerde, dienstbode, 30 oktober 1900 naar Utrecht.

Tot slot een spreuk van ten Kate die op 3 december 1892 als bladvulling in het *Nieuws- en Advertentieblad* verscheen:

*Het goede voorbeeld kan in 't leven
Meer niet dan zedelessen geven.*

NOOT: Kettingeggen bestaan uit driehoekige schakels en worden aan een trekstang getrokken, zij worden vooral gebruikt voor het vlakstapen van molshopen en voor het bestrijden van mos in weiland. Ook worden zij wel achter andere eggen gebruikt voor het vlakstapen bij het zaaiklaar maken van bouwland in het voorjaar.. De kettingeggen volgen alle oneffenheden van de grond. De meer of minder intensieve werking wordt bepaald door de eg voor- of achteruit, met de onderkant of met de bovenkant te gebruiken. Kettingeggen met gegoten symmetrische schalmen kunnen slechts in één richting worden gebruikt.

www.findoldtractors.com/library/Landbouwmachines/hfd1/par3/Pagina_59.shtml

LITERATUUR EN BRONNEN

Lijda van den Bremen-Jonker, 'Van heeren, huizen en knechten' (2), *Ampt Epe*, nr. 141, december 2002, p. 10-17. Dianne Hamer, 'De geschiedenis van een herenhuis in Epe', *Ampt Epe*, nr. 144, oktober 2003, p. 15-22. Dr. W. Haverkamp, 'J.J.L. TEN KATE', *Boon's Geïllustreerd Magazijn*, 1899, p. 99-108. Kadaster Archief Epe. R. Paasman, 'De Vredes-schilder Ten Kate in Epe', *Ampt Epe*, nr. 45, november 1978, p. 11-16. *Nieuwe Apeldoornsche Courant*, 'Schouwburgzaal op Rozenhof bij Epe lijkt twijfelachtig', 01-04-1959. *Nieuws- en Advertentieblad voor Epe, Heerde, Wijhe, Olst en Omstreken*, 1890-1900. *Veluws Nieuws*, 'Rozenhof in de vorige eeuw en nu', 20-03-1964. *Prins der Geïllustreerde Bladen*, 'Jan ten Kate, 70 jaar', 1920, p. 283.

VOORLOPIGE EVENEMENTENAGENDA 2012

Donderdag 12 april: leden/jaarvergadering: Dorpszicht, Oene

Omdat de kans groot is dat u dit blad pas na de vergadering ontvangt, slechts een korte vermelding over deze bijeenkomst (uitvoerige info stond in nr. 185).

Na afloop van het formele deel van de ledenvergadering volgt een lezing, verzorgd door onze oud-voorzitter Evert de Jonge en gebaseerd op zijn recente boek *Bier brouwen op de Veluwe*. De aanvang van de leden/jaarvergadering is 20.00 uur, zaal open vanaf 19.30 uur.

Zaterdag 12 mei en zaterdag 19 mei: voorjaarsexcurties

Twee voorjaarsexcurties in en om de tuinen van het Oude Loo, verzorgd door de heer Maassen, die ook de winterlezing heeft gehouden (zie het verslag elders in dit nummer). Beide excursies duren van 14.00 tot circa 17.00 uur.

Verzamelen vanaf 13.30 uur op de grote parkeerplaats van Paleis Het Loo, vanwaar de rondwandeling om 14.00 uur begint. Zorg voor goed schoeisel! Het is een vrij pittige wandeling die zo'n 2,5 uur duurt! Aangezien het maximum aantal deelnemers per excursie dertig personen is, is het noodzakelijk dat u zich tijdig (vóór zaterdag 5 mei a.s.) per e-mail of telefonisch voor deelname aanmeldt. Mocht het maximaal aantal deelnemers voor beide excursies eerder zijn bereikt, dan wordt u na uw aanmelding hierover per omgaande bericht.

ATTENTIE: er moet entree worden betaald voor toegang tot het paleispark (€ 1,50 per persoon; t/m 18 jaar en 65+ € 0,50). Probeer zoveel mogelijk te carpoolen, aangezien er per auto € 4,00 parkeergeld moet worden betaald. Aanmelden voor de excursie kan via Henk Kloezeman: henkkloezeman@ampt-epe.nl, tel. 0578-662033, of Eef Brummel: eef.brummel@online.nl, tel. 0578-614939.

NB1:

Voor alle evenementen geldt: gratis deelname van leden, niet-leden betalen € 3,50.

NB2:

Het is altijd mogelijk dat een geprogrammeerd evenement, om welke reden dan ook, niet kan doorgaan. Dit wordt vermeld op onze website www.ampt-epe.nl. Raadpleeg dus, voor alle zekerheid, vooraf de info op onze website!

AALT VAN VEMDE

DEEL 3: VOORDRACHTSKUNST EN SLOT

Els van Vemde

't Was 'ergens in Nederland', zoals dat in zo'n geval heet. In een klein, gezellig Veluws zaaltje. Heel huiselijk onder de schemerlamp. 'De sneeuwogans' had Aalt gekozen, het prachtige verhaal van Paul Gallico, en... ik hield mijn hart vast. Maar het was niet nodig: hij kende zijn pappenheimers en hij had zijn gehoor vanaf het eerste begin in zijn greep. Vergeten was de koffie, die op de tafeltjes koud stond te worden. Vergeten zelfs de sigaretten, die doelloos smeulden. Gretig werden de woorden verslonden en de ademloze stilte was wel het beste bewijs, dat men genoot.' (Uit het tijdschrift *Vizier*, 16 juli 1960)

Een citaat uit een van de vele recensies uit het plakboek van Aalt, dat eigenlijk een groot ouderwets kasboek is met zo'n stevig zwart kartonnen kaft. Daarin vergeelde krantenknipsels met oud geworden plakband, uitnodigingen, correspondentie, allemaal door Aalt van bronvermelding en datum voorzien. Deze artikelen berichten over de voordrachtskunst van Aalt, over zijn persoon, over de gekozen literatuur, over het publiek, maar ook over het culturele leven in verenigingen, scholen en dergelijke in de jaren vijftig en zestig. Daarin houdt Aalt ook bij, waar en wanneer hij welk verhaal heeft verteld.

Op 5 november 1955 introduceert een journalist van *Het Vrije Volk** de voordrachtskunstenaar Van Vemde bij zijn lezers:

'(...) Zo vindt ge vooraan in zijn plakboek een lijst met de namen Henriëtte van Eyck, Godfried Bomans, Paul Gallico, de Deense sprookjesverteller Andersen en de grote Russen Poesjkin en Tsjechow. Dit is maar een greep. Er staan daar een 30 verhalen genoteerd, alles bijeen stof voor 12 uur voordracht. Deze verscheidenheid betekent voor Van Vemde veel werk. Al die verhalen neemt hij van tijd tot tijd door, zodat zijn repertoire "fris" blijft. Vroeger, een goede 20 jaar geleden, lag de zaak wat eenvoudiger. "Ik was toen een beginneling", zegt Van Vemde, "als er iets te doen was in de VCJC of in de vroegere SDAP ging ik er heen en droeg dan wat verzen van Adema van Scheltema voor, meestal provisorisch, met een boekje." (...) Aalt van Vemde is een idealist. Hij wil de mensen schoonheid geven, dingen die aan de alledaagsheid zijn ontrukkt.'

Op dit tijdstip - in 1955 - heeft Aalt al een

1 dec 1950

Voordracht programma van ~~de eerste jaren~~

1 Het sneeuwogans - Paul Gallico	13 Een lied dat als een nachtkraan
2 Het verhaal Godfried Bomans	uitgaat door 2 Kamierans
3 Poesjkin	14 De raven van de Koning
4 Ten den vorst Pleincaerde die dierden verdel	15 Het breinvergeet van Bosch
5 De dagen van wat nog te maken H.R.H. van de kerk.	16 Koningprophet van Bosch
6 Afkating in de middeleeuwen Egar Alton Pde.	17 Een van een congres van de kerk
7 Adema Godfried Bomans	18 De Boonvader van Koning
8 Anida	19 Boonvader van de kerk
9 De Japanse steenkouder "Kultuur"	
10 Scheltema - Adema	
11 De reis naar Godfried Bomans	
12 De brandweer	
13 Een lied dat als een nachtkraan	
14 De raven van de Koning	
15 Het breinvergeet van Bosch	
16 Koningprophet van Bosch	
17 Een van een congres van de kerk	
18 De Boonvader van Koning	
19 Boonvader van de kerk	
20 de vliet 237	
21 de vliet 148	

Voordrachtprogramma uit de eerste jaren

aardige bekendheid gekregen en reist hij regelmatig door het land om voor te dragen. In mijn herinnering gaat hij altijd op zijn motorfiets en is het altijd donker en koud als hij eropuit trekt, de kleding in lagen over elkaar heen getrokken: de schipperstrui, het manchesterpak, een lange zware leren jas en een leren hoofddeksel met motorbril. 'Altijd' is hier natuurlijk maar betrekkelijk. Feitelijk is hij ook vaak met de trein en in 'burgerpak' onderweg.

Na de oorlog is Aalt meteen begonnen om een eigen repertoire op te bouwen en begint hij al vroeg met het samenstellen van een voordrachtprogramma, waarmee hij zichzelf kan presenteren. Dit programma breidt hij in de loop der jaren steeds verder uit. Telt men bij een van de laatste programma's de aangegeven minuten van alle verhalen bij elkaar op, dan komt men op een totaal van 796 minuten voordrachtstof, veel kinderverhalen niet meegerekend. Een kwartier voordracht heeft de voordrachtskunstenaar ongeveer 300 uren voorbereiding gekost.

"Eerst was dat uit 't hoofd leren niet zo gemakkelijk", vertelt Aalt. "Tenslotte heb ik alleen maar lagere school. Maar op den duur ging het steeds beter. Ook een soort routine, denk ik. Nu heb ik het prachtige verhaal 'Juffrouw Cynthia' onder handen. Daar kan ik me zo heerlijk in uitleven. Zo'n verhaal uit de negervertelkunst biedt immers zoveel mogelijkheden. En dat is bij het declameren 'het geheim van de smid' moet U weten..." (Vizier, 16 juli 1960).

Deze journalist van Vizier is onder de indruk van de 'autodidact' Aalt van Vemde, wanneer hij hem in de Remboe opzoekt:

'Wat ik (...) ook verwacht had, zeker niet die goed-gevolde boekenkast, stampvol literaire werken en bundels verzamelde gedichten van onze beste Nederlandse auteurs, die Aalt van Vemde in de loop der tijden heeft aangeschaft. Niet terwille-van-de-mooie-bandjes of omdat het zo geleerd staat, maar omdat deze eenvoudige boerenzoon gewoonweg bezeten is door een hobby, die naar ik dacht, vrijwel uitgestorven was: Aalt van Vemde (...) declameert...'

Aalt voor zijn boekenkast

Jaap Engelberts

In het begin heeft Aalt inderdaad alleen op autodidactische wijze zijn kunst ontwikkeld. Toch besluit hij al in een vrij vroeg stadium, namelijk in 1949, les te nemen bij Jaap Engelberts (1913-1983), beroepsacteur, voordrachtskunstenaar en tevens regisseur van het amateurtoneel in de streek.

Jaap Engelberts is in die dagen een regelmatige gast in ons huis. Hij eet meestal mee en wij kinderen luisteren dan naar de conversatie, die de volwassenen aan tafel voeren. Wij vinden hem wel een tikkeltje eigenaardig en hij praat zeldzaam geaffecteerd, als hij 'Dzjenni' zijn lof uitspreekt over het eten. Wij imiteren graag

zijn theatrale manier van spreken: 'Wat een tóé-stand in Marokko!!' Jaap Engelberts begeleidt Aalt minstens tien jaar lang en regisseert nog in de laatste jaren van de Remboe een toneelstuk voor kinderen, dat hij met een aantal volwassenen voor het zomerprogramma instudeert.

Een verhaal gaat...

In de Remboe heeft Aalt veel gelegenheid om voor te dragen. Er is altijd genoeg publiek. Niet zelden vindt tijdens de zomermaanden de première plaats van een nieuw verhaal, waarmee hij dan in de wintermaanden door het land trekt.

'Slaat het in, dan wordt de aanwinst in het boek gezet. Thans is het zo, dat Van Vemde meermalen door zijn vakantieklienten wordt uitgenodigd om in hun woonplaats op te treden en hij bereikt zodoende een breder publiek.' (Het Vrije Volk, 5 november 1955).

Zijn rijkdom aan contacten biedt hem talrijke mogelijkheden. Ook voor een slaappleaats kan hij bij vrienden aankloppen. Ineke Molenaar (Rotterdam) herinnert zich: *'Toen hij eens in Rotterdam een voordracht kwam geven en bij ons logeerde, herkende ik hem nauwelijks: hij had een gewoon pak aan!'*

Of hij reist voor een 'try-out' speciaal naar de Randstad. Soms is zijn bezoek heel spontaan en onverwacht. Hester de Boer (Rotterdam): *'Op een dag zat ik aan de tafel die voor het raam stond, toen er een grote zwarte auto, een taxi, langzaam de straat in kwam rijden. Ik zal een jaar of 10 geweest zijn. Tot mijn grote verbijstering stapte oom Aalt uit die auto. In zijn kenmerkende kleding, met op de palm van zijn hand een gouden doosje met een strik. (...) Hij had bedacht dat hij zijn nieuwe voordracht aan mijn ouders wilde laten horen. Trouwens, in dat doosje zaten bonbons voor mijn moeder. Die is 's middags met hem naar een telefooncel gegaan om op de Remboe te laten weten, waar hij was. Helaas moest ik toen weer naar school, maar 's avonds mocht ik lang opblijven en voor de eerste keer een 'echte' voordracht horen.'*

Ja, soms ontvlucht Aalt de drukte van zijn grote gezin om zich geheel aan zijn hobby te kunnen wijden. Het mag een wonder heten, waar hij al die vele uren concentratie vandaan gehaald heeft om zo veel voordrachten in te studeren. Onze huiskamer is klein en propvol met kinderen en wasgoed. Ik herinner me hoe hij soms geluidloos zit te repeteren in zijn grote stoel bij de kachel. Dan trekt hij rare grimassen en wij lachen hem stiekem uit. Dat mag hij natuurlijk niet merken, want de kunst is voor hem heilig.

Streekavonden

Vanaf het begin heeft Aalt een sterke inbreng in het plaatselijke culturele leven. Of het de Vereniging tot Bevordering van de Bijenteelt betreft, de Nederlandse Vereniging van Huisvrouwen, de Mei-vereniging, de buurtvereniging of de B.O.G. (Bond Oudleerlingen Gelderland), alle verenigingen hebben in die dagen een bloeiend cultureel leven en ze nodigen Aalt graag uit om een deel van het programma te verzorgen. Daarnaast organiseert Aalt ook zelf avonden en gaat op 'streektournee', zoals in 1952:

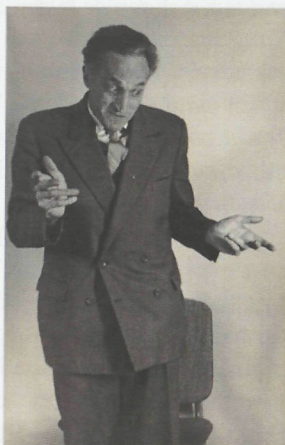
'Emst genoot Dinsdagavond de primeur van een serie voordrachtavonden, waarmee Aalt

van Vemde uit Epe deze en de volgende week vijf dorpen ver-
rast. Hij kon voor dit begin volstaan met de kleine zaal van
'ons dorps huis', maar daar waren dan ook alle plaatsen bezet
door een gemengd publiek, dat van deze avond meer heeft
genoten dan de meesten zich zullen hebben voorgesteld. Van
Vemde doet een goed werk met dit optreden, waarmee hij,
dank zij een uiterst lage toegangsprijs, in verschillende krin-
gen belangstelling opwekt voor de literatuur. (...) (Het Vrije
Volk, 21 februari 1952)

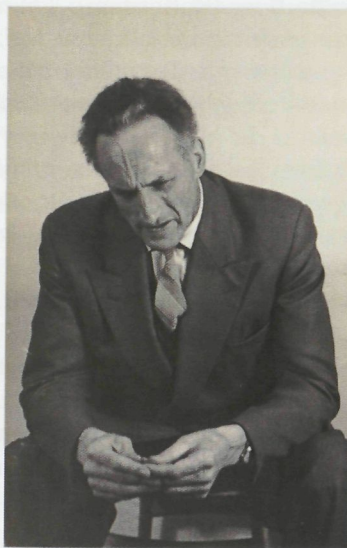
VOORDRACHTAVONDEN	
Aalt van Vemde	
1954.	
EEN AFDALING IN DE MAALSTROOM	
door Edgar Allan Poe	
DE SNEEUWGAANS	
door Paul Gallico	
(een verhaal van Duinkerken)	
EMST: Dinsdag 26 October in Ons Dorps huis	
VAASSEN: Woensdag 27 October in hotel De Can- nenburgh	
WAPENVELD: Donderdag 28 Oct. in café Visscher	
EPE: Vrijdag 29 Oct. in Eper Gemeentewoning.	
ENTREE 60 cent — Aanvang 8 uur	

En in bovengenoemde krant uit 1955:

'Verleden jaar winter verlieten 100 Epenaren op een gure avond de warme kachel om Van Vemde te horen. (...) Dit waren 'eigen' avonden, die Van Vemde zelf bekostigt. En als een luxe moet beschouwen, want, zo zegt hij, "er moet altijd dik geld bij." Toch heeft hij als kunstenaar genoeg emplooi. Voor culturele bonden en dito instellingen in Epe en omstreken treedt hij regelmatig op. En een enkele maal, als het doel nobel is, maar de kas te schraal, werkt Van Vemde ook voor alleen maar dankbare gezichten.'

Aalt vertelt het fragment
"De drie ringen" uit
'Nathan de Wijze' (Lessing)

Literatuur voor een breed publiek?

Het is tegenwoordig moeilijk voorstelbaar, dat er zo'n 100 mensen in een zaal stil en geboeid zitten te luisteren naar één man, die een verhaal vertelt. Een verhaal van een uur of langer, vaak meerdere verhalen op één avond met een pauze ertussen. En als die verhalen dan nog niet eens 'licht' en 'populair' zijn, maar eerder 'geestelijk diepgaand en fijnzinnig', dan mag het bijna wel een wonder heten als er veel mensen op afkomen, die ook nog de nodige concentratie opbrengen. Dit geldt evenwel ook voor die tijd, al is het sociale leven nog anders dan nu - langzamer en

minder gedomineerd door de media. De kranten van toen geven het wel aan: het is heus niet allemaal zo vanzelfsprekend. Men houdt zich tenminste wel met de vraag bezig of deze literatuur voldoende acceptatie kan onder vinden bij het brede publiek.

Na een optreden in de Eper Gemeentewoning schrijft het *Veluws Nieuws* (29 oktober 1957): '(...) In verhouding tot de gemiddelde opkomst op deze avond was het bezoek ditmaal zeker niet onbevreedigend, maar waarom trekken deze uitstekende programma's geen tjokvolle zalen? Evenzeer verwondert het ons, dat de onverdeelde waardering, die Aalt van Vemde bij elk optreden ondervindt, de belangstelling voor zijn declamatie toch zo langzaam doet groeien. Het publiek is blijkbaar wel heel moeilijk van zijn radio- of televisietoestel te scheiden. Degenen,

die deze avond het verse cultuurproduct prefereerden boven het ingeblikte, zullen zich over die keuze niet beklagen. (...) Omdat Van Vemde idealist is, omdat hij mensen geestelijk wil verheffen, kiest hij stof van hoog artistiek gehalte. "Maar", zegt hij, "voor de massa wordt het nooit." En in die woorden schuilt misschien een stukje tragiek.' (Het Vrije Volk, 5 november 1955)

Correspondentie

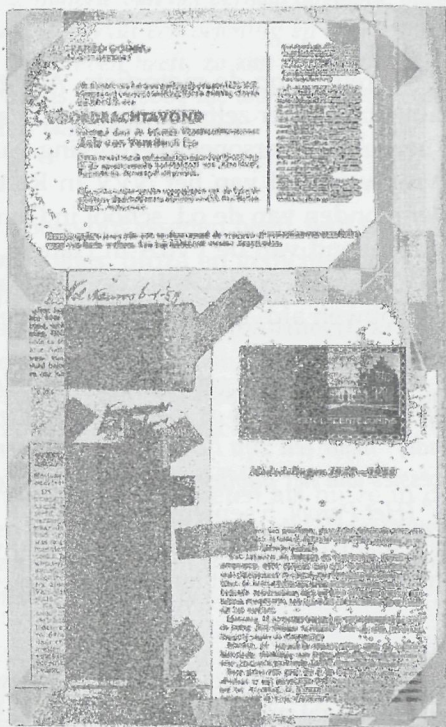
De schriftelijke aanvragen, die Aalt toegestuurd krijgt, geven een aardig beeld van de manier van spreken en de omgangsvormen in die tijd. Hier volgt een willekeurige greep uit die correspondentie:

Renkum, 23-10-1961

Weledele Heer,

Hierbij wilde ik u het volgende schrijven. In mijn diensttijd heb ik het genoeg gehad een avond in 'Het Cornherthuis' naar Uw voordracht te hebben kunnen luisteren, wat me toen uitermate heeft geboeid. Nu bestaat er sinds kort in mijn woonplaats een contactgroep van Hervormde Jongeren, die tot doel heeft, met elkaar in een gezellige sfeer avonden te wijden aan onderwerpen die onze belangstelling hebben. Deze groep is bij geen enkel orgaan aangesloten. Nu zouden wij het een grote eer vinden, wanneer U voor ons een voordracht kwam houden met verhalen uit de wereldliteratuur.

P. van Herrikhuyzen

Een bladzijde uit het plakboek van Aalt

Kamp Valentijn, Nunspeet, 7 maart 1963

Zeer geachte Heer van Vemde,

Wij hebben niet vergeten de voordrachtavond, die U hier het vorig jaar heeft gegeven! Zou U nog eens willen komen en wel op zondag 17 maart? En bent U wéér tevreden met fl 15,- vergoeding? Kunt U mij p.o. berichten aan mijn persoonlijk adres (ik heb griep!).

F. Mengert

NVV Jeugdorganisatie

Scheveningen, 15 december 1964

Geachte Heer van de Vemde,

Wij vinden het erg fijn, dat U bij ons komt op 27 december en de dag wat vult met een verhaal. De bedoeling is dat er iemand bij het Staatspoor staat om ± 11.30 uur waar U dan aankomt. Deze persoon begeleidt U dan naar ons Honk. Van ± 12 tot 13 uur is er gelegenheid voor een babbeltje bij een kop koffie, om ± 13 uur is het lunchtijd en daarna, dat zal tegen 14 uur zijn, hopen we van U één of meerdere verhalen te horen. Het is de bedoeling dat dat duurt tot ± 16 uur-16.30 uur net zoals het uitkomt. Iemand brengt U dan weer naar de trein. Uw reiskosten worden uiteraard vergoed. Hopende dat het een prettige dag zal worden, besluit ik met hartelijke groeten, ook van de algemene groep.

M. Meyer

Aalt reist rond

Met de trein of op de motorfiets, Aalt trekt er voortdurend op uit. In een van de commentaren is er zelfs sprake van circa 50 avonden in het winterseizoen.

Hij bezoekt de personeelsvereniging van de Rijkspolitie in het district Groningen, de vrouwenbond van het NVV in Rotterdam, de ULO-school in Wapenveld, de ouderavonden van de o.l. school in Oene of de o.l.s. 'De Horsthoek' in Heerde, de vrouwenbond van de PvdA in Hattem, de Nederlandse Amateur Toneel Unie in Gouda, de Alg. Ned. Grafische Bond in Gouda, de Nederlandse Vereniging van Huisvrouwen afd. Dieren-Doesburg, de Coornhert Liga in Driebergen, te veel om op te noemen.

'(...) of het nu voor de gereformeerden in Harderwijk, het Humanistisch Verbond in Driebergen of de r.k. jeugd op de Graalburcht in Nijmegen is. "Ik kom overal", zegt Aalt van Vemde, "maar (en zijn lichte, ietwat dromende ogen krijgen een gedecideerde uitdrukking) concessies aan het publiek zijn er, wat het repertoire betreft, niet bij. Het moet niveau hebben." (Het Parool, 5 september 1962)

Ikzelf spaar in die dagen suikerzakjes, want die brengt mijn vader voor mij mee, uit alle hoeken van het land...

Kritieken

Aalt kan zich over veel lovende en welwillende kritieken verheugen. Vandaar dat hij die allemaal graag bewaart en inplakt. Een beetje ijdel is hij wel.

Natuurlijk worden er hier en daar ook kritische opmerkingen gemaakt. De *Nieuwe*

Apeldoornse Courant (2 april 1962) schrijft bijvoorbeeld over een voordrachtavond (georganiseerd door de Nederlandse Amateur Toneel Unie, afdeling Apeldoorn) dat: *'deze niet geheel voldaan heeft aan de opzet. (...) In de eerste plaats was daar het aantal bezoekers debet aan, ten tweede was de programmameus van de door een opkomende griep gehandicapte acteur, niet gelukkig. (...) In deze omgeving is het scheppen van milieu en sfeer van vertaald werk bijzonder moeilijk. Hierin is Van Vemde dan ook niet geslaagd. (...) Voor de pauze werd een hoofdstuk uit het boek van John Erskine 'Het korte uur van François Villon' voorgedragen. (...) Van Vemde slaagde er niet in dit met Franse spirit geschreven werk tot leven te brengen. Een te laag tempo en het ontbreken van een dynamische zeggingskracht maakte het geheel te zwaar. (...)'*

Heeft Aalt een slechte dag gehad? In een ander commentaar krijgt de voordracht van ditzelfde verhaal een positieve kritiek. *Veluws Nieuws* (24 maart 1953):

'(...) De declamator deed een goede keus en gaf van dit uiterst levendige relaas, vooral uitmuntend door de woordkeuze van de schrijver, een zorgvuldig doorgewerkte vertolking die op alle facetten van dit veelzijdige werk het juiste licht deed vallen.'

En het is wel duidelijk dat de Nederlandse Vereniging van Huisvrouwen uit Dieren/Doesburg en omgeving Aalt een warm hart toedragen, wanneer ze in hun maandblad (maart 1964) schrijven:

'Verhaaltjes vertellen is iets voor de kleuters zou men zeggen, maar zoals Aalt van Vemde deze kunst bedrijft, is het iets prachtigs, geheel in de materie van het verhaal opgaand, boeit hij de toehoorders door zijn meeslepende verteltrant. (...) Wat een oefening en studie moet er aan voorafgaan, vóór men iets wat een ander geschreven heeft, zo kan weergeven. Dit kan alleen, omdat het van Aalt van Vemde een hobby is, een hobby die wordt bedreven met grote liefde en overgave en dit is het geheim van Aalt van Vemdes kunst.'

'Aaltje een verhaaltje...'

Naast het ambitieuze voordrachtprogramma voor volwassenen heeft Aalt ook talrijke verhalen voor kinderen ingestudeerd: sprookjes, proza en gedichten van bekende en onbekende schrijvers. Als de schrijfster Annie M.G. Schmidt in de jaren vijftig ten tonele verschijnt en de Nederlandse kinderliteratuur reformeert, krijgen haar boeken bij Jenni en Aalt een ereplaatsje in de boekenkast. Omdat ze fris en gewoontjes zijn, fantasievol en nooit moraliserend, hebben deze verhalen en gedichten altijd een groot succes bij kinderen, zodat Aalt er verschillende in zijn repertoire opneemt.

Kinderen zijn dankbare luisteraars. Aalt kan er zelf van genieten als hij ze in de ban van het verhaal kan trekken. De kinderen in het kamp krijgen regelmatig een verhaal voor het slapen gaan; daar komen dan ook kinderen uit Epe naar toe. Annie en Rose Lougheed schrijven: *'Hij heeft ons veel vreugde gegeven in het leven (...); hij kon zulke prachtige verhalen vertellen.'*

Als het erom gaat kinderen blij te maken, is Aalt geen moeite te veel. Ik herinner me dat mijn vader voor sinterklaas speelde in de buurt, in de palmpasencommissie zat, poppenkast speelde of een speciaal kinderstuk ten tonele bracht. Een enkele voordracht laat hij 's zomers buiten door de kinderen spelen, terwijl hij

Aalt tussen de kinderen (jaren 50)

vertelt (bijvoorbeeld 'Opa Plusbaard gaat op elvenjacht'). Als lid van de Mei-commissie is hij een van de initiatiefnemers voor het kinderfeest.

Onder de kop 'Een goed geslaagd kinderfeest' schrijft het *Veluws Nieuws* (8 januari 1952): 'De Mei-commissie, die bij het kinderfeest op 1 Mei had toegezegd, het daarbij niet te zullen laten, heeft die belofte

Zaterdagmiddag ingelost. Ze had ongeveer 120 kinderen bijeen in de zaal Kromdijk, waar de heer A. van Vemde hen vertelde, dat de commissie de afspraak niet had vergeten en nu een Nieuwjaarsfeest had georganiseerd, dat hun zeker zou bevallen. Hij zei daarmee niet teveel, want de kinderen hebben een zeer prettige middag beleefd. Men begon met het beste middel om er de stemming in te krijgen: een snoepje. Daarna werd een canon ingestudeerd (...) en verder werd het een bont programma. (...) De heer Van Vemde, die het hele feest leidde, wisselde een en ander af met een vertelling en een spelletje, er werd een dansje uitgevoerd en het hoogtepunt vormde een sprookje van Henriëtte van Eijk, dat hij zo boeiend wist te vertellen dat zijn talrijke gehoor het van begin tot eind in ademloze spanning volgde. (...)'

Veelzijdig creatief:

Toneelspel

Aalt draagt niet alleen voor, maar speelt ook graag toneel. In een van de recensies wordt vermeldt dat hij in 1957 een gastrol speelt in een stuk dat door de Vaassense Toneelvereniging (V.T.V.) wordt opgevoerd (A.A. Milne: 'Mijnheer Pim komt even aan'): '(...) Behalve dat enkele bekende krachten meespeelden, genoot V.T.V. bij deze opvoering de medewerking van de in deze omgeving bekende figuur van Aalt van Vemde, die zich als declamator meermalen met succes heeft laten horen. In de vrij zware rol van George Marsden kreeg deze tonelist volledig de gelegenheid zijn vaardigheden te tonen.'

Voor het zomerprogramma van de Remboe studeert hij af en toe een eenakter in.

Schrijfkunst

Aalt schrijft heel wat van zich af: in brieven en verslagen, maar ook in gedichten (waarin hij zijn oorlogservaringen verwerkt), sketchjes en toneelstukken, als de gelegenheid zich voordoet. Zo schrijft hij bijvoorbeeld een idealistisch politiek meispel, dat in mei 1953 in Zutphen wordt opgevoerd. Uit de beschrijvingen is op

Toneelspel voor de
Remboegasten

te maken dat Aalt hierin veel van zijn eigen innerlijke strijd heeft verwerkt, die de dramatische maatschappelijke ontwikkelingen bij hem losgemaakt hebben: de oorlogstijd en ook de tijd van de restauratie.

Het *Zutphens Dagblad* (2 mei 1953): *'Toen volgde het meispel, geschreven door de heer Van Vemde uit Epe, die in de zaal de uitvoering volgde.(...)'* De krant beschrijft de inhoud van het spel, waarin tijdens een meivergadering de balans van vijftig jaar arbeidersbeweging wordt opgemaakt. Ook al beleeft men de naoorlogse vooruitgang, er worden twijfels opgeroepen. Pessimistische geluiden treden op de voorgrond. Daarop volgen reacties, die een pleidooi houden om toch vooral het *'idealisme niet te verliezen. Dat idealisme is op het toneel aanwezig in de persoon van een in een smetteloos wit gewaad geklede jonge vrouw, die de pessimisten ongelijk geeft, maar hun tevens (...) aantoont hoe het leven niet opgevat moet worden. Geen verveling en geen kletspraatjes, geen onverschilligheid noch ontevredenheid, omdat die leiden naar de ondergang. In volgende tafereelen werd de herinnering verlevendigd aan de oorlog, de nazi-terreur en de strijd voor de vrijheid. Er waren veel spreekkoren in de tekst verwerkt, o.a. in het toneeltje waarin de slachtoffers van de oorlog opstonden uit het graf en het publiek toeriepen: "Voor uw vrijheid geven wij ons leven. Wat doet gij?" De strekking van het spel was dat vrijheid en democratie de wereld beter moeten maken.(...)'* Aldus het *Zutphens Dagblad*. Aalt schrijft zelf

Want zo is Aalt...
ten voeten uit...

bij dit krantenknipsel: '1000 bezoekers'.

Het is geen wonder, dat Aalt bij het ontwerp van de Remboekantine genoeg ruimte geschapen heeft voor een groot toneel. Want zijn leven - een essentieel deel daarvan - vindt op de planken plaats. Hij kent geen plankenkoorts, het voetlicht maakt hem niet schuw. Integendeel: het doet hem opleven, hoe meer publiek hoe beter.

Tot besluit: Jenni

Jenni, ± 1948

Men zegt: achter elke beroemde en succesvolle man staat een sterke vrouw. Al zijn de genoemde eigenschappen nogal hoog gegrepen voor Aalt, de waarheid die in dit gezegde schuilt, geldt zeer zeker ook voor deze twee mensen. Het is een typisch verschijnsel uit deze tijd.

In het verhaal over Aalt komt Jenni bijna niet voor, net zoals het bij de eeuwenlange geschiedschrijving het geval is, waar minstens 50 procent van de mensheid gewoonlijk buiten beeld valt. In krantenartikelen wordt Jenni slechts in een - en steeds weer dezelfde - zin genoemd als: 'zijn vrouw Jenni, die hem acht kinderen schonk...' Een zin, die in ons gezin aanvankelijk hilariteit, maar later steeds meer protest oproept.

Is Jenni werkelijk alleen de vrouw, die kinderen baart, de luiers wast, het eten kookt, het huis schoonmaakt en

steeds maar weer koffie voor de gasten op tafel zet?

Het verhaal over Jenni moet nog geschreven worden. Het kan alleen maar een heel ander soort verhaal worden, niet op dezelfde manier verteld. De luiers zijn misschien niet spectaculair, maar wel het vrouwenleven dat erachter zit. In dit verband kunnen we alleen volstaan met te zeggen dat Jenni's leven naast Aalt een uitdaging geweest is. De risico's die hij genomen heeft, met alle gevaren van dien (vooral in oorlogstijd, maar ook daarna), heeft zij in al hun consequenties meegedragen. Daartoe behoren ook de financiële onzekerheden, bij tijd en wijle smalende kritiek vanuit de sociale gemeenschap en ten slotte ook conflicten die Aalt met familieleden, met de overheid of met andersdenkenden gehad heeft en die soms tot smartelijke breuken leiden. Als hij in de tijd van de destalinisatie principieel en radicaal de vriendschap met een communistisch echtpaar opzegt, kan Jenni op die scherp gesneden beslissing geen invloed uitoefenen. Ze vertelt mij later daarover: 'Maar het waren toch zulke aardige mensen...'

De kinderen – ‘Oh ben ie d’r ene van Aalt’

*oh ben ie d’r ene van Aalt
moest ik vroeger vaak horen
die ene simpele vraag
kon danig mijn humeur verstoren*

*ik trok weg uit ons dorp
het leven gaat door
en dit soort vragen
komt dan niet meer voor*

*tot op een receptie
van een tante en oom
ik trof er mijn neven en nichten
hun kinderen hadden
vreemde gezichten*

*en toen ik vroeg
wie ben jij
toen antwoordden ze mij
ik ben d’r ene van Wim
en ik ben d’r ene van Gert
en ik merkte dat mijn familie
me helemaal duidelijk werd*

*maar het mooiste moment
van die dag was bepaald
dat ik trots nu kon zeggen*

en ik ben d’r ene van Aalt

*De acht kinderen van Aalt en Jenni.
Van linksboven naar rechtsonder: Gea, Carla, Gerda,
Pieter, Berend, Els, Marianne, Selma (foto 1956)*

(Gerda van Vemde uit *Scheve keien*, Uitgeverij Kontrast, 2002)

Aalts overlijden

Aalt houdt van het leven, van mensen en natuur, maar hij leeft zo intensief dat het ten koste gaat van zijn gezondheid. Als hij 50 is, heeft hij veel gedaan en beleefd, maar zijn lichaam is op. De maanden in de oorlog, toen hij onder de vochtige grond zat, hebben zijn luchtwegen aangetast, het kettingroken en het drukke, onregelmatige leven hebben hem verder uitgeput.

Na een zware griep met complicaties sterft hij op 28 april 1965 op 53-jarige leeftijd. Er komen veel mensen om afscheid te nemen, daaronder ook vaste Remboegasten die vanuit het westen van het land met speciale bussen naar Epe rijden.

De herdenkingsbijeenkomst vindt plaats in de kantine van de Remboe. De plaatselijke kranten berichten daarover (4 mei 1965):

'De heer G. van Vemde, een broer van de overledene, wees er op, dat drie data bij Aalt bijzonder belangrijk waren, namelijk 1 mei (dag van de arbeid), 4 mei (herdenkingsdag) en 5 mei (bevrijdingsdag). De heer G. Stegeman, fractie-voorzitter van de Partij van de Arbeid (...): "Zijn leven is niet over rozen gegaan. Door zijn wilskracht zocht hij steeds de moeilijkste weg. Misschien juist door die karaktertrek heeft hij in de illegaliteit vele mensen van de wisse dood kunnen redden."

Ook een van de vaste bezoekers van het vakantie-centrum sprak. Hij noemde het een bewijs van genegenheid dat zo velen uit het land de laatste eer aan Van Vemde hebben willen bewijzen. (...) Aan de groeve werd nog gesproken door de heer Van Brummelen namens de Onderwijsvereniging: "(...) Wij zijn Aalt zeer erkentelijk voor de wijze waarop hij met zijn verfijnde techniek van declameren heeft bijgedragen tot de culturele vorming van de schooljeugd."

De grafsteen wordt - passend bij de levensstijl van Aalt - door zijn naaste medewerker Herman Huiskamp en zoon Pieter uit een mozaïek van natuurstenen gevormd.

NOOT

*) In het eerste artikel over Aalt van Vemde (nummer 181) wordt uit dezelfde krant geciteerd. Daar ontbreken naam van de krant en datum (zie: Noten). Ook het jaartal wordt foutief aangegeven. Moet dus zijn: *Het Vrije Volk*, 5 november 1955.

*De grafsteen van Aalt van Vemde en Jenni Mulder
(in 1998 op 85-jarige leeftijd overleden)*

EEN WOORDJE VAN DANK

In *Ampt Epe* zijn drie uitgebreide artikelen over onze vader Aalt van Vemde verschenen. Onze zus Els heeft heel wat werk verzet om tot dit resultaat te komen. Door haar werk hebben wij het leven van Aalt nu netjes op een rijtje.

Hiervoor zijn wij haar erg dankbaar.

Els, bedankt namens alle broers en zussen!

BOEKENNIEUWS

Voor u gelezen

M. Horst, *Van hout delen naar aandelen: landschap, organisatie en beheer van de maalschap van het Gortelsche Bos op de Noordoost-Veluwe – 1618-1907*, masterscriptie Rijksuniversiteit Groningen (Arnhem/Hattem, mei 2011), 156 blz., rijk geïll. (o.a. kleurenfoto's, kaarten).

Martijn Horst schreef zijn scriptie in het kader van een opleiding Landschapsgechiedenis. Er werd daarvoor onder andere een stage voltooid bij de provincie Gelderland. De nieuwbakken *master* bleef echter niet achter het bureau zitten, maar verrichtte ook veldwerk. Dat kwam de scriptie zichtbaar ten goede, want naast het nodige kaartmateriaal zijn er fraaie foto's genomen die zijn betoog ondersteunen.

Na een inleiding waarin de *Master of Arts* zijn probleemstelling(en!) in een theoretisch kader plaatst, behandelt hij achtereenvolgens de landschaps- en bewoningsgeschiedenis tot 1618, de organisatie van de maalschap (1618-1906), het beheer (1749-1906) en als epiloog de periode 1907-2010 waarin het bos eigendom was van achtereenvolgens het Koninklijk Huis en het Kroondomein.

De inleiding verduidelijkt dat een maalschap wat anders is dan een marke, al zijn er natuurlijk overeenkomsten. Daar waar de Veluwse marken veelal in bezit bleven van de geërfden, zouden de bosmarken of maalschappen het eigendom worden van elders wonenden. Dit was ook het geval met het Gortelsche Bos. Ook behandelt de auteur de stand van zaken van het onderzoek naar maalschappen. Vóór 1980 is het nauwelijks een onderwerp geweest, maar na de ontsluiting van Gelderse marke-archieven volgde een aantal wetenschappelijke studies, al waren daarin de ecologische processen het hoofdonderwerp. Horst heeft daarom gekozen voor empirisch onderzoek, waartoe hij de archieven van de maalschap, bewaard in het koninklijk huisarchief, bestudeerde. Dat leidde tot drie hoofdvragen en veertien deelvragen. Ik noem alleen - kort - de eerste categorie: a) de samenhang tussen bodem, vegetatie en bewoning; b) de organisatorische ontwikkeling van de maalschap; en c) de relatie tussen bosbeheer en overig grondgebruik versus nog herkenbare ruimtelijke structuur en historische landschapselementen.

Het beantwoorden van de eerste vraagstelling wordt ruim ondersteund door een keur aan kaartmateriaal, onderzoek naar veldnamen en de archeologische vondsten. Horst constateerde onder andere dat de houtteelt beter verliep op de zogenaamde bruine gronden.

De maalschap werd het vroegst vermeld in 1548, maar via de belastinglijsten uit de zeventiende eeuw kwam de auteur het meest te weten over de maalmannen, zoals de bosgeërfden werden genoemd. Al vroeg waren de 'aandelen' in handen

van buitenstaanders, die via holrichters en gecommiteerden het beheer lieten uitvoeren. Horst concludeerde dat de verkoop van inheemse aandelen ook elders een normale gang van zaken was. Voor de uitvoering van het beheer en het voorkomen van misbruik waren er boswachters. Zij moesten erop toezien dat de bewoners buiten de maalschap geen bomen rooiden of plaggen staken zonder daartoe gerechtigd te zijn.

Het hoofdstuk over bosbeheer gaat in op de inkomsten van de maalschap, zoals de verkoop van bomen en bosturf, verpachting van heide, de jacht, de imkerij, de bosbessenpluk en natuurlijk het beheer zelf, zoals inplanten en zaaien van dennenzaad. Ook de brandbestrijding komt aan bod. Het wordt afgesloten met een zoektocht naar overgebleven relictten zoals grenspalen en doelen.

Nadat het Koninklijk Huis het bos verwierf, werd onder leiding van prins Hendrik veel naaldhout ingeplant, al zou dankzij koningin Wilhelmina een deel van het oude malenbos (voornamelijk beuken) blijven bestaan. De auteur concludeert wel dat deze 'dansende bomen' ten dode zijn opgeschreven. In zijn conclusie en aanbevelingen vindt hij dan ook dat het twee voor twaalf is voor deze herinnering aan de oude maalschap. Zijn scriptie wordt afgesloten met een literatuurlijst en bronnen, gevolgd door de reglementen en statuten uit respectievelijk 1618, 1885 en 1891.

Met zijn scriptie heeft de auteur niet alleen een aandeel geleverd aan de studie naar een van de 25 maalschappen op de Veluwe, maar tevens de stand van zaken in de historiografie geactualiseerd.

Ik sluit af met een felicitatie voor Martijn. Hij heeft een fraai stuk werk geleverd en ik spreek de hoop uit dat zijn onderzoek naar (Veluwse) maalschappen wordt voortgezet.

Evert de Jonge

SPECIALE UITGAVE HEERDER HISTORISCHE VERENIGING

Arend Kamphuis heeft voor de HHV de geschiedenis van Hotel Boeve opgetekend. Dit hotel stond op de hoek van de Dorpsstraat en Bonenburgerlaan, waar nu het modehuis Van Loenen Van Setten gevestigd is.

Rond 1700 zijn de eerste tekenen van het hotel terug te vinden in de archieven, toen nog 'Herberg De Brouwerij' geheten. Vanaf 1856 stond het bekend als 'Het Wapen van Overijssel' en vanaf 1870 onder de naam 'Hotel Boeve'.

U kunt de hele geschiedenis lezen in een speciaal nummer (141) van de HHV, dat u kunt bestellen door € 6,95, inclusief verzendkosten, over te maken naar 32 65 34 210 t.n.v. penningmeester Heerder Historische Vereniging, onder vermelding van uw naam en adres. Ook is het tijdens de openingstijden in Villa Jacoba verkrijgbaar (meer info: heerderhistorischevereniging.nl).

INHOUDSOPGAVE

Uit de vereniging	1
Op de schop: de ontginning van de grote stille heide (2) <i>Tjada Amsterdam</i>	4
De Marke van Emst (2) <i>Evert de Jonge</i>	7
Winterlezing <i>Eef Brummel</i>	14
Het voorbije thuis (2) <i>Lijda van den Bremen-Jonker</i>	17
Jan Jacob Lodewijk ten Kate (2) <i>Dianne Hamer</i>	23
Voorlopige evenementenagenda 2012	34
Aalt van Vemde (3): Voordrachtskunst en slot <i>Els van Vemde</i>	35
Boekennieuws	47

VAN DE REDACTIE

In het artikel 'Uit de vereniging', verzorgd door Aart Schurink, treft de lezer weer interessante zaken aan. Zo wordt hij/zij bijvoorbeeld attent gemaakt op een 17e-eeuws dagboek van een schoolmeester dat op de website van het Gelders Archief is gezet. Daarnaast onder meer aandacht voor de reizende tentoonstelling 'Appels en peren langs de IJssel' en de komende tentoonstelling over de Baronnenlijn in het Museum Vaassen Historie.

Als de Staatsdomeinen in 1843 grote delen van hun onmetelijke heidebezit op de Veluwe 'in de uitverkoop' doen, koopt de gemeente Epe binnen haar grenzen 3536 hectare heideterrein. Tjada Amsterdam vertelt in deel 2 van 'Op de schop' over het verdere verloop van de ontginning van de grote stille heide.

Evert de Jonge komt in het tweede deel van 'De marke van Emst' met een document uit 1722, waarin namen worden genoemd als Decker, Grave, Havercamp, Montizaan en Vis. Wellicht aanvullende informatie voor genealogen.

De afgelopen winterlezing was een daverend succes. De auteurs van *Groen door Oranje* namen de toehoorders aan de hand van dit boek mee op een historische zwerftocht naar en door de Koninklijke Houtvesterij Het Loo en het Kroondomein.

'Al heel jong werd ook ik ingeschakeld om de koeien *met een stöksien an te drieven*. Aangezien daarbij ook nog een fiets aan de hand meegenomen moest worden, was het zaak niet al te dicht achter een koeienkont te lopen, want je had zo een trap te pakken of een spetterende *flätse* over je klompen of kleren.' Onze vaste lezers zullen deze zinnen ongetwijfeld toeschrijven aan Lijda van den Bremen-Jonker, en zij hebben gelijk.

Redactielid Dianne Hamer vertelt in haar tweede bijdrage over Ten Kate dat hij, naast zijn liefde voor de kunst, oog had voor de gemeenschap in Epe. Ten Kate was actief betrokken bij de landbouwmechanisatie, sprak een woordje mee op sociaal en politiek terrein en liet zich ook op muzikaal gebied horen.

Els van Vemde schrijft in deel 3 over vader Aalt als voordrachtskunstenaar. Na de oorlog gaat Aalt meteen aan de slag met het samenstellen van een voordrachtprogramma, waarmee hij zichzelf kan presenteren. Dit programma breidt hij in de loop der jaren steeds verder uit.

In 'Boekennieuws' recenseert Evert de Jonge *Van hout delen naar aandelen*, geschreven door Martijn Horst. Met zijn masterscriptie heeft Martijn niet alleen een aandeel geleverd aan de studie naar een van de 25 maalschappen op de Veluwe, maar tevens de stand van zaken in de historiografie geactualiseerd.